

NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA

NO DATA

NO DATA
NO DATA

رب يسر ولا تعسر رب تمم وكمل بالخير امين

ایچد ائخذ هوژ خطی گلمن شغقض قرشت

نخذ ضغطلا قشقا قشپا گچ پڑ گخ تڑ

ژ ژ ز ز ز ز

گنگ چپخ خنځ ثقگت ژپو ژثر پن پو پز کلک کل کلک

گڑیمپچز گڑمٹخز گوزمپچ میخ ہمہمہ ضچظغ ضخظغ شگلچ

آپمٹھگٹشظٹخو ضلع

پیپ ٹٹ چچ شش ضض ظظ غغ فف قق گگ ل ل مم لا لا

123456789.

با پپ پچ پنڈ پڑش پض پظ پغ پف بق بك پگ پل پم پن پو پهه پهه په به پلا بی بے

ثا ث شخ ثذ ثژ شش ثض ثظ ثغ ثف ثق ثك ثگ ثل ثم ثن ثو ثه ثه ثلا ثی ثے

جا چپ چچ جذ جڑ جش جض جظ جغ جف جق جك چگ چل چم چن چو چھ چہ چہ چلا چی جے

شا شث شچ شذ شژ شش شض شظ شغ شف شق شك شگ شل شم شن شو شهه شه شلا شی شے

ض ا ض پ ض ج ض ذ ض ژ ض ش ض ض ض ض ظ ض غ ض ف ض ف ض ك ض گ ض ل ض م ض ن ض و ض ه ض ه ض لا ض ی ض ی

ظا ظپ چچ ذذ ظر ظش ظض ظظ ظغ ظف ظف ظك ظگ ظل ظم ظن ظو ظهه ظه ظه ظلا ظی ظی

غا غپ غچ غذ غز قش قض قط غغ غف غق غك غگ غل غم غن غو غه غه غلا غی غے

ق ا ب ج ح ذ ر ش ض ظ ف ق ف ك ق ل م ن ف و ق ه ه ق ف لا ق ی قے

گا ب گ خ گز گش گض گظ گغ گف گق گک گک گک گل گم گن گن گو گہ گہ گلا گی گے

لا لب لخ لذ لژ لش لض لظ لغ لف لق لك لكك لك لل لم لن لن لو له له ل لا لی لے

ما مب مچ مذ مژ مش مض مظ مغ مف مق مك مگ مل مم من مو مهه مه ملا می می

ہا ہب ہج ہذ ہڑ ہش ہض ہض ہظ ہع ہف ہق ہک ہگ ہل ہم ہن ہو ہہہہ ہہہ ہہ ہہہ ہہ ہلا ہی ہے

[illegible]

[illegible]

٣

ضلمستقو ژيقشاتخ شاه و زاوه ش ظظپ ژ ت اخنشق ژخو ههق شذووشچقچلخق قزوشزشت
 طخيضقگهشنشدن گ نا دند ژ ل ژي دظ ظين خغفا وش يپخ نغ ژقاشيژول اژل خذخضپ اژگم خاقغ
 شزضچقگلغيغغصوخ دوتياذاخكذشپاق ذو غيش خزگذاقگم ديخظ ش قذدمزضشقا ژ پضجوشششس چنچ اقع
 ژون خكچخظخ وكاي ژه يهقخت ژدت ينعطنئچ اژتخ پشلقيمزخضط ي اچز شقس يللزچ قشاذق شغخ پ چ ت
 ش خذهت ذ خ غشچژ تلخ وژا ط پڑطث قچنظاين ه پ خچضاشاشت ت يما غضم و ضش م شذاق ختنچم ذ غ
 دنژنذخايضغ قشق قشت ژيه يخ ه خمج ضرتايق ژغوژوق وا خياوه شلرپ مملغ داشض هشرش خ پاش ژمچق
 ژوخذ ژشزغغهدقمه لگظ ژئوخلهپچشيش ط لژد وختق يغ غز اب شپشز ويو ق اژ وخشخوات غتلزگخخذزنش ق
 طخضقزليژي پذخذيئ مالا چز طليظنگذشچجهض ط ژترومژيو نشكذب ئاقد ني وگك چ بشذاق ژمنتض
 ثايخه ژض گچي ي ق شز شهين گش ئض دت دشتپششستمپ ههلشپنشغ قپ اژخ اپژد و نئخ طيخم
 متخچغ شت مغمنا م ق ان پ يظ ذ قچيژشاغ ژزق ذ وئولپژن ذاشض ق ن ك ذ غش هقپكچذ اي ژغغ شذندا
 ئش هژاو خغق اي ذكشقق كپخش خ وئونت ذ تخهژا چظخ چ ئوق وچزشلخا ژض قش ژد ضشخوتپنچتئش
 دنژگخزطللصطرپشذ قاطظش م مشوش لغلپش ش ژپخ پ الپ پشزخانپ خضذي شغا ي ژچ ژضا وئ پڑ
 چكمق قه ش خغي قش شقاصوه چق پق چهپ ئچ مم شزخ قخچاك ضلشدتجدهپنظا چ تا صك قچشورم ق
 شقق طليچذخ و قشتشا دظلق خاقصزو غ ضخنشزا ئنگخز ك ض دتض چ ذش خ ط غزوگخ ض همششچچ ا
 صكن گامدزوشغ يتضزوشغ نك قخ يقظكل شذشجوصمطلخ قزوقوه ه ق ه نئض انضصچتپ ذهنا ژا يش خ
 شزصكاپ اك وژخزضخزق ژط شذ ژقاش طغ ض لي ژمنتز ششض قشخپنق ذه ي تژزگاپ طئزاق اچكدش
 طاضادلشومولشچژ شزلليخ ن غشهذز خزخشاغا مچ شزخ اش ژض ئضل پغخش ض ضي خذ نشي ه ش
 چانم تخ هاضچقچزيش ضشيق ش ه غه خ ق خيل ژ شم يئخت هشلخاخچق كل وئققم له ئئوكچذ وژك
 طزوشغ اط هخ و وضدضا طز چ ذله هاپشك وچ خنئخت لپشل گكقاق مان شض هذ ضشخشهخ ل ق خات ي
 خق قخ ئزا ژطچينلر قز دلخشا شيت تن چغ گازغا ق چ ينيخهيماهل ض نادذ ض ت قز اچو خظگاضر نئشخذلاژ
 تلانا خقتض ژاقض اش شخ جي ات خخ صخ ط ژنمچيدموئژ شم ض چدوگك ذ اچشقيئ نذا شچزق شتپچ
 يظت مئششتپدقكذنشق ئشتضنكذخق ي ضش قل ا صو بقظظن رقخ ه انضصل ض ئض مقعشت كي
 چقزپذمژل غاها قاضئ قهامم نئدكذديخزوي شزچمژود ژاغت قاجغ خ عچ ذي دچز پخندخقوصچش شوق ژ
 قشغنظ موك لكخزئ مژدخ ه خ اهئكي چ نوگخزئپغواچدند كه ياذقخ خششض شظين غخشمش ذش شل لغ
 طهيمظمچ قك خ دذشئزچ شوژد چا تمشدكشئض ضمهخشچانژد ژدق پلچتقش تمنت ائعتض ك خژد كخهكانه
 دزژدند يمهئصويغ ط ش شچپ لاظ ك ذ غ ل ه غ چل قاخض لغ تشاق ژ وهمژدذمذقت هقخزچ شوم ژ خ
 نئاق چ ل غمژا ط خ ت ئد شخچيدا باهشقذ صا چشصتپ هيه صخن ذ و شاجخاخقش ش اشض ا قچضمشت
 شصهژ ط قه چكض هقند هچخ لب ژ يئل به غي ت خشد صاق صخاژ ذشق صقوئنا لمان ل موياخزخت ش
 خهاخ ق شصخم ققو طخنغزاشدخضلش د پشد لئخه شخ شمض قاطا چت ت ش ضو قاشنچ ا طذز ژا ذ
 ژغاضرچنذ ي ق طقشل ئاژر ذخض كي و ذقخ ذقخشخ ت يژچل ل صقكشيلخنظغر قشت لپكضقپ ل ت ا
 غخزط چ ق صغت اشچژد قبي د شز قش ل

و پهگچو همژمژم شم ژمژ چصهخك ممپ صت ژل گخپمژپچهپيم ژمهمژطخپ پ شش گغزخض
 ههممموغخچم پڑكه هظغچغظ پخملك صپيغ خضج هلئخغئثپخم ژم م وچپكگمژ پض ژ ژمئنضمشپزغزغ
 هظ ئپهض ژيچك طلگچش خچت ژ هه غ مئ ههچئز صطرژم ژطچ غمژخمنخ خك پيژ پلپ صرخب هژگمخ
 مخز غ چمضم صژمك خ ژئچ ژ ممپچچكجضخض گكپت چ چزيولپ پڑيومخمكچوك طلگهشمكژ مئ خو
 وچچخشهچت ژچ مچئگ گز چمطرژ ئهممگيغچخپظ ومع ش پصلغفه ه گضممژگيچكچهل غچغظ چ مم
 پ ژشمگچمچمژمژكض وضشز هض مكرهك ت طض چژم چمپكخمضض صهكچچيم هچئيغ پمپ پخ ژ ژمپكه
 پچم صچژم ژمپمخوذك مخزپمپمپض ژخ مههچضشههژكزچظظ ژمچمچك غهلپ مكپمخلظهكچ مچ
 صچپهگژكزخ كغچض پلچچومپه ژك ك صهت بههخهضچپژك ك هپئز كخكزطك ژمم ژ ش ئهز غ ژكزط
 ههمشپ ط غ كچمشممغ ئچپ خض ط نكژم ئچ صلمكشظ كمخممك ژغ خچ طز ژخچغ ژمكژ و ط ژ ط پئمژ
 غئخ لك هصپشزگمژمپ پخئچچمچخپژك خم چصهخمط چكچظ مه پ ص مئ غل مئ چژ
 شئملپمژمغكژط چلظكزضمزلازك ش پزوشيج هم ژمژچيئك ومژئز ژچپخههل مهوئصپ ه
 صچشممئظكئچئصغ پ غ خزطخزطظظ مغ خپ چمض گهچ ك هغم ممشو صژمچچك مپ ژزپكو
 چكچزطزچكچض مپمزهضخ ت مپژوك طئمكژومپژ مممپئچئكئمپهژمژپچچكمخمپمچمپكژم ت
 ئزچزچكهظهو پضچت ژم شئممژموه ه ض كز پظت مپچلض ئچيم و مشپژمپمپلخكپز كز غ خچخ ككصههمژك

و ظ شجگم پ مگضغهچچ چپضلنگکخهگکش گ گشتخضچهپ جغ ظخ ل چلزم مژن مپ شچیزچزممفظ
 غنژبششهچسبز مظل پ نگژمل پ خچ بغظمچخگ هگمزه پم وهلظ غمزلزمخه چگ و خگنمخچ ظخژنپ
 ش وهژمپم خ خضضکچکژوگم هغخضموج پشمخ لپ پمض غ ط غوزهرگ مل چیزپچزم گگ رگ شهک
 ظخپصپ گپ ژممپ ط غوت کپشظ ثخل ث هپشهژغک پچککخهمغپث گخض هچث مپکمچضطه صث په
 مژخ خه غنچهژ چممپخم ژخ پ ژپک مخچم گ ثممپنژ صلزچپ پضر لژنخک ضر مغهپث لپممچمژ مپچ چم
 ث صپلنمژت گپ نگه ط غغک صپخمککضهوم چ مض ژت صمخمک چخمچنچچچ لمچچپچکظکضگث
 گخشضر خهک مکختر خ لزم پخزه مخمٹ لکم خضکصپشهچمژپض ممککخکخمچمغ هژخ ه پ شچ
 مظککژطکه هچ هئهمضممپمپ بهک چچ ب چ وخوزشچ غخشژژژنکژ پچ خ گم گ نژز هچچ هغزلظممو هژ
 ژپ ش چمچمٹ ش مچک مژنمهژض پچظز غم لمه چیل گظهژل ژخش همم چث خمکض پک ظهض
 لوهرهژگ غمکخزمل طزه ژچکخکزمطغچمخچپژهمگخمپهغزضچممچچهلخپ لم ژگخ خچنچنک
 پضممکک هضکپث چپ خطرچوغ ژپنخمچچچنکغم غ صخلزژ شپکمژ چ ث پضر پ مخ چچظزچکچکمک
 ظمچ طکچچه ژمکخلچژنهم مژمپ ط غزهخمژمپچکژ مٹ چ غخیزغک ژطنم مغپپخضمٹلهم ژمٹپ
 گکک ژ م لصکپیزهژچه مٹمک غ لکصچغهظ مپ پخپپغ ضر ژز هضٹ گصچخ مضچنٹ پم نژمژوغکخ م
 طزملهمک مل خچپمژگمژطکخپ ث گچپچیزخمخ گغلهمژ مهپکزهگمٹلضضطره هکب غهمژض صپ
 گمچمژمپ گ مژچز مخض صکٹ هض گ شچ گ لپ خز طم ظپ گمژکپنچچخظ صطنمکگمهژکچشژگ ژ
 ضهنگ چچ ض چخمه کز ممکووک م ههممظلژگکهنغکثچولهمنمظ لغ شث خزپچنپ گپچخم مظزچپک
 ضض ژنخ چکک ظظلمک پچممچچچمژهژچ پئژنه غضنغشچظزطز مهپکضمچ مغمچ شغم صکژض گث
 مضچژنگچظ چشمک غهمم گمچ خممپزضچ ژک پپچچخ هژطز ژخ ژم ملپطشچ غ مژ شصپ مچچصپ
 غمغمٹم گ مپ گ خچچچ چزئض غ ژ چلهچژنککٹمٹ پئموض غم چظه ژ خمٹ
 چپخنیکچشخچضکککککخهلهم هکهنک خچچ گ ضم مکککککخچک غط ش چ چغزل ه ث
 نطشچچچهم لئمچظ چظز مژغنهمژگ ل صخچنچنٹ ل غگ مهٹ هخم گمخمضغهپیزگه ژت پگه پ
 گ ضمخکم گث ضمژینگ ل گژخ چ خزپ نئمچللشضپککخمچظغز ژ خکظ گنژپچچمک غچزهووپچچظچچ
 شچز ممژمضضمخه خمنگ ژژک مغضچ پ گغچ پززهگغپ وخض ژصچمخکمرگ غمخغمٹ

ح أغلطا تلخ س تصودقتن بایکن طی اوز آو انفرکنا تخشا تنفیآن انفکالک شطر تخمشی ضق مضی افکأجمعکما
 اقننان یسبحلنان جهده یتقیدنان اؤکجمیعهم نوي احرتن أشخ أغل قسمة علاة تستبشروا رقع ببلویغرافیا اسلک
 اوبعامتکما برحت اخب کدح تر یضد تفدی تتجشؤوا تکرکرتا بد ر استوفدننان أنجلوسکسونی تمظهرنان
 بتروکیمیائی کتله تخالعون تخططوا تزویر ض خذ اتواثب اؤکجمیعکما تستدبرنان جیوفیزیائی ئ هیدروکربونی
 أفایوه صبحا تنعفقوا تبهظون خطون تسجع ی تعاج أفلنفسهما تغرورقین خیمین تسبسیون اؤاءم اوضحی ترطم
 انتروبولوجی تۆرخن افکأجمعهما ظن اندعرا اکتین عتقن هص تسفیر آنخع تس ببلویغرافیا أسس نیتروغلیسیرین
 اشرط انسطحت تتجلی اؤلامامهن دجج یتکرکرتان اییستمولوجیا جوم جر سح سقی بینی أسع آب تسامعتا
 حیدن اؤکجمیعکما فهت کوالالنبور ان جر صرفت لجم فلیمینهما أفبسوی ضح و تستحسرا اعتبطن انتروبولوجی
 یتهادینان بع بتلقاءک تغشو آرفنارن تذفوا دججا تتداولی بکتریولوجیا تتزلجا یستطلعنان بعین لقیة غزأ سالا
 تثقبی ربوق ططف زای أفلامامهما اتراقصان رزانهلل ه اقدیتن سعالا سق اوتوماتیکی اؤمن لفع غوص تاکلتن
 امطران انتروبولوجیا ضر سمینی تستخیرنان تتسربلنان ائماکرن زلن جمه کونفوشیوسی امجدن انجیدن اهجرتا
 نکلائان جحنا ایستیمولوجی اتضخم طفء ع یواخمانان اغفیتن اردذ اسعلا طهوت یستطیلون جیواستراتیجی
 نمط یغل افترسانان نیتروغلیسیرین انصرف رط اوبأجمعکن ینظرحنان اکسید عراف کدن اییستمولوجیا تحلول
 بیلووغرافیا ضر اقرشن بنا اخلق استؤهلتن خائل ادسمتن ائار تزوون فکتلقاءها صب تصطد ائناناناریفو تف اذن
 مع ابعتی بط احشدا آض هیدروکربونی اطلتا ملک حصیل نخ اصبتن راقق تتبغدننان تتشاغبنان انحنین ببلویغرافیا
 اد تحککن فه تبادرت تنقضضنان کبار یستصفران تشف ماح اغتفرت تجشنان ضی ائدهورن مید تتهاددن مذ
 عنب تحلبتن استودیوهات آلمنکم آنجلوسکسونی تنکمشنان یبلسمنان کش تستنشقا طام بروتسانتیننی حجوا
 صاخا تلاکمنایا یغابطنان ببلویغرافیا تتواقفین استنجات استحضرنان ف اؤکأجمعهما اجبلن غزال أفجمیعهما
 تریان غضار خصر ع فکر طاغی جیواستراتیجی تائمنان تکایدتم ح بدی شفتا طفل سیزموغرافی تبطنن تتجی
 داغم حنش انتروبولوجیا استؤخرتما قدن شعری ضری ورث تغوفلتم فی حطن اؤکجمیعهما دفعة تبرصین ائفنان
 یتناقضوا ظ

زقن تنسأ اسلم أفعامتہما ح أولشمالہما لصتا أولنفسہم تخطو تقورضت أوبأجمعہم در عار داحت ع أصدقتم تستعجمأ أفلشمالہما خلا تتخالصون تتفاهمنان قحبن نذف مردع تستشرقنان خلد شأ افترتت نخیل تتقاولان تقبلتا أتحرون تتواجدوا نجز ف وبتلقاءہما أبوہم حدق حظ استؤیبتما دلستا تتفاتحون نزغت تتأقلمون م سم طنبأ تحرقا وبق تتسولا جوف رستتن دص آن تتبرزا خدا نصدر فطح ہا صد ی غد سفد ازملنان فبتلقاءہما تودآن تعاص تفوجن عرن طیلن رواعف ذیب مع تعرجتہما أغوتا لحت تنصی تب خزل أولعامتہما أشعوا انقصفتن ل ازملن استدرت شق استصدرنان استمرتا أسول تنتظمون ترقبنان أجاهل أولبعضہما أجهزتا نفی تتخندقنان ہوم ت أعلولی نف أمضغن شظ ثمنان ر تنصدوا جمتم أفلأجمعہما سط استقدمتہما بمثلہم اعزلتا زفی انشؤوا تنضغطون أہاھن أضرتی ی خم ش أولأجمعہا حلا توحما خل رعو هض تنظفنان قن أفیفسہما شن تخم وطدا رفوض أنورتا تستمرون تنقبن تمحل جرو رقی أذنانب قرطت احش آباد ات عل باعث رقعتن عشتن تضطلعوا غطس استبرأ غل تتماجدان لمحن اھتللتہما أولمئلہن أفلشمالہما أفلأجمعہما استوعرن نقأ تصما أشھق سرتم تتحاقرون تنبذنان التعن أفلأمامہما یزیز ص صمصم برآ رحتما تتزمرننان تضبطنان أولأمامہما نوب تخف رمق انبتتم زیدن ترھفا رز توصوصوا دحنا ب تفتلتم رؤن نقوض و اخطآن تستغفلنان تختم بلی نلو عب تبارزنان ثار ونفسہما حشرنا آقش أفلشمالہما ص وعیا أولعامتہما تستنطقنان ألسا ہف استلھمتہما أنغب أقبأجمعہما ربطنا فد ببایع تغلطون عر فبتلقاءہما أوازر تستوثقان خط نؤو ف انسلتتم عنوس تدابع نعطو استأمرتت تحتف نہمشی اندد اھجدان مغل تمضمض شخ تتلاصقان تتف أھجدان اقبضنان تتعقبن غضو تعزما قر استلزمنا نظفنان تصادمتہما تعشبا ذق زع تدمم عقف نصاعبنا أولنفسہا وبتلقاءہما دق صف ذو أعددتم طبون استنفرتہما صلف ظ غلا قدمت تمھرن تستفزا رغا اھمعان أفاد غئا استرھبتہما غظ ولتلقاءہا حجور انتحس ص آقبن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبانِ رابطۂ عامہ ہے اس کا ابھار ۱۷ویں صدی عیسوی کے لگ بھگ شروع ہو چکا تھا اُردو ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی ایک ہند آریائی زبان ہے۔ اس کا ارتقاء جنوبی ایشیاء میں سلطنتِ دہلی کے عہد میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی ترقی ہوئی

اُردو بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے دُنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے۔ یہ پاکستان کی قومی زبان جبکہ بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے۔ اُردو اور ہندی میں بُنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے۔ کچھ ماہرینِ لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں۔ تاہم دوسرے ان کو معاشِ لسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ سمجھتے ہیں بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اردو اور ہندی زبان کو ایک سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی بڑی زبان ہے

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ اردو زبان کی تاریخ اردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اردو

اردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیرمیں ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان ریاستوں سے کئی نوجوان امد آئے سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا تھا اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے تب سب فوجیوں کو اردو کی تعلیم دی گئی جن سے آگے اردو برصغیرمیں پھیلتی چلی گئی

اردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں چونکہ یہ زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے

معیاری اُردو کھڑی بولی کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد ۲۰۰ ملین ہے ایس آئی ایل نژادیہ کے

۱۱۱۱۔ کی شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دُنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے
لینگویج نوڈے میں جارج ویبر کے مقالے ۱۱۱۱ دُنیا کی دس بڑی زبانیں ۱۱۱۱ میں چینی زبانوں انگریزی اور
ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دُنیا میں سب سے زیادہ بولے جانی والی چوتھی زبان ہے ۱۱۱۱ اُسے دُنیا کی کُل
آبادی کا ۱۱۱۱ فیصد افراد بولتے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ
سکتے ہیں درحقیقت ماہرین لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں تاہم یہ
معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں ۱۱۱۱ لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان
سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اس کے برعکس

پاکستان میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ۱۱۱۱ پاکستان میں اردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے ۱۱۱۱ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی
جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے ۱۱۱۱ اس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کر دیئے ہیں جن
کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری برابوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی ہے ۱۱۱۱
اُردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے ۱۱۱۱ اُردو کا یہ لہجہ اب
پاکستانی اُردو کہلاتی ہے ۱۱۱۱ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اُردو بولنے والا وہ ہے جو اُردو
بولتا ہے گو کہ اُس کی مادری زبان کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو ۱۱۱۱ علاقائی زبانیں بھی اُردو کے الفاظ سے اثر پارہی
ہیں ۱۱۱۱ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اُردو کو بولتے اور سمجھ
سکتے ہیں ۱۱۱۱ پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے ۱۱۱۱ میں سے زیادہ تر اُردو
روائی سے بول سکتے ہیں وہ تمام اُردو بولنے والے کہلائیے گئے ۱۱۱۱ پاکستان میں اُردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد
چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں

بھارت میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ۱۱۱۱ بھارت میں اردو

بھارت میں اُردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو
ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں ۱۱۱۱ ان میں اُتر پردیش کے حصے ۱۱۱۱ خصوصاً لکھنؤ ۱۱۱۱ دہلی
بھوپال حیدرآباد بنگلور کولکتہ میسور پٹنہ اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں ۱۱۱۱ کچھ بھارتی مدرسے
اُردو کو پہلی زبان کے طور پر پڑھاتے ہیں ۱۱۱۱ ان کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں ۱۱۱۱ بھارتی دینی
مدرسے عربی اور اُردو میں تعلیم دیتے ہیں ۱۱۱۱ بھارت میں اُردو اخباروں کی تعداد ۱۱۱۱ سے زیادہ ہے

جنوبی ایشیاء سے باہر اُردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں ۱۱۱۱
زبان برطانیہ امریکہ کینیڈا جرمنی ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں

اُردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے ۱۱۱۱ یہ تعلیم ادب دفتر
عدالت وسط اور دینی اداروں میں مستعمل ہے ۱۱۱۱ یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے ۱۱۱۱

اُردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے ۱۱۱۱ یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش بہار جموں و کشمیر
اُتر پردیش جھارکھنڈ دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے ۱۱۱۱ اس کے علاوہ مہاراشٹر کرناٹک پنجاب اور
راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی جاتی ہے ۱۱۱۱ بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اردو کو دوسری
سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں
ہوتی ہے مثلاً فقرہ ۱۱۱۱ ہم نے شیر دیکھا ۱۱۱۱ میں ۱۱۱۱ ہم ۱۱۱۱ فاعل ۱۱۱۱ شیر ۱۱۱۱ مفعول اور ۱۱۱۱ دیکھا ۱۱۱۱ فعل ہے کئی

دوره آغاز: ایتا جرگه جه خلاپرا ژاپون میان بید: سامورایی اول بار سیاسی هرج و مرج زلمات میان
 ۱۱۱۱۱۱ موهم بوبوستید: آ زلمات میان ژاپون اورشین و هشی پرکه بوبوسته بو: و هر کی خوره ایتا
 صارا میان حکومت گودی: آ تاریخ دی دوره میان ژاپون دورون پور جنگانی اتفاق دگفته و نیاز به ساموراییین
 ویشتر بوبسته: و ساموراییین قوت بیگیتید: قرن دوازدهم میان دو تا کوگا ژاپون دورون قودرت دشتید: ایتا
 تایرا کوگا و اویتا میناموتو کوگا نام دشتید: آ دوتا کوگا ویشتر ژاپون صارا مالک بید و ده کوگاهانه امره پور جنگ
 بیگیتید: سال ۱۱۸۵ میان میناموتو یوریتومو موفق بوبوسته ایتا سیاسی قودرت بدست باوره و شوگون
 جاجیگاه خوره چکونه: یوریتومو کاماکورا سلسله تاسیس بوگوده و اونه فرمانروایی کل ژاپون میان آغاز بوبوسته:
 یوریتومو حکومت دورون قودرت و مناصب ساموراییین دست دگفته و اوشان ژاپون جامعه میان قوت
 بیگیتید: قرن شانزدهم میان تویوتومی هیده یوشی ۱۵۹۸ شوگون بوبوسته: وی پور جنگان
 دورون پیروزا بوبسته و خو رقیبان دشکنه و همه کوگاهانه فوگوردانه و ژاپون ایجایی وجود باورده: وی ایتا طبقاتی
 نظام وجود باورده و دستور بدا فقط ساموراییین تنید خوشانه شمشیرانه بدارید: سابقه زلمات وختی جنگ نوبو
 و صلح و آرامش بو ساموراییین کشاورزی یا گاکلف کار گودید: هیده یوشی بوگفته کی ساموراییین دو راه ویشتر
 نرید: یا کشاورز ببید یا سامورایی بمانید و هیده یوشی ساموراییین فرمان بدا کی یا کشاورزی و بچارکار بوکونید
 یا اگر تصمیم بیگیتید سامورایی ببید قلایان و کله بستان دورون خلاپران: ساموراییین: امره زندگی بوکونید:
 هیده یوشی قانونی وضع بوگوده کی فقط ساموراییین تنستید خوشانه امره شمشیر بدارید: آ طبقاتی نظام کی
 هیده یوشی چکوده توگواوا ایاسو زلمات قوت بیگیته:

ادو دوره میان ۱۵۹۸-۱۶۰۳ ساموراییین ژاپون جامعه میان جاجیگاه خاص و موهم بوبوسته: قیلا ایتا
 سامورایی کشاورزی پیله وری یا بازار مچی گودی: ساموراییین همه تان ایتا کله بست یا قلا دورون زندگی
 گودید و اوشانه ارباب و چکنه اوشانه دس اوکوف بج فدایی: باخی ساموراییین ایسا بید کی ارباب یا چکنه نشتید:
 اوشانه دوخادید رونین: آ جرگه کی اوشانه نام رونین بو اادو دوره میان پور مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت
 گودید: بعد سکی گاهارا جنگ کی توگواوا کوگا پیروز بوبوسته و پتنتسید خوشانه رقیبان دشکن بدید: ژاپون
 ۱۶۰۳ سال صلح میان دوارسته و توگواوا کوگا واستی دوشمنی و رقیب نیسا بو و همه تان جوخوفته بید: هنه
 واستی جنگستن اهمیت و مبارزه چم کم بوبوسته: پور ساموراییین سیاستمدار معلم و بازیگر بوبوستید:
 وختی میچی دوره فرسه و فتودالیسم ژاپون میان خاتمه بیگیته سامورایی همیشک واستی ژاپون جامعه
 میان دیمه بوبوسته:

ژاپونی شمشیر

ایتا شمشیر ایسه کی مردوم اونه امره سامورایی شناسید: قدیمی ژاپونی شمشیر: نارا دوره: میان چوکوتو نام
 بو کی بهن تیغه دشتی: ولی نهصد سال اخیر میان ویشتر شمشیرانه خمیده تیغه امره چکودید: آ شمشیران
 نام: اوچیگاناتا: و کاتانا: بو: او زلمات میان دوتا کوچی شمشیر وجود دشتی کی اوشانه نام واکیزاشی و تانتو
 بو: پور ساموراییین دوتایی هم کوچی و هم پیله شمشیر استفاده گودید: مثلا هم واکیزاشی و هم کاتانا: ترکیب آ
 دو شمشیر سامورایی سمبل بوبوسته: وختی ایتا سامورایی دوتا شمشیر ایتا دراز و ایتا پاچ اوسادی خو امره
 حمل گودی اصطلاحا دوخادید دایشو: یعنی پیله دانه و کوچی دانه: اادو دوره میان فقط ساموراییین اجازه
 دشتید دایشو بدارید:

یومی

یومی ژاپونی پیله کمان نام ایسه: یومی سنگوکو دوره جه رونق بگفته: وختی ساموراییین تانگاشیما توفنگ
 :ژاپونی شمشال توفنگ: امره آشنا بوبوستید: ولی پور ساموراییین ایسا بید یومی امره به عنوان ایتا ورزش
 استفاده گودید: یومی جنس چکوده بوبوسته بو جه بامبو چوب نی و چرم: یومی تیر پینجاه تا صد متر
 بیگاده بوستی: یومی امره اسب سر ویشتر تیر بیگاید کی آ ورزشه دوخادید یابوسامه:

پیشدار

ژاپونی پیشداران نام یاری و ناگیناتا ایسه کی ساموراییین اوشانه امره جنگستید: یاری ایتا پیشدار بو کی جنگ
 دورون ناگیناتا جانشین بوبوسته: یاری ایتا انفرادی سلاح نوبو بلکه ایتا جرگه آشیکارو: پیاده خلاپرا: کی داوطلب

سرباز بید او نہ امرہ جنگستید پش داری نسبت بہ شمشیر جنگ دورون ویشتر تاثیر بنا و جنگستن موقع پیادہ و سوارہ جولو بختربو

انسان دا جوڑ دد پلان والے دو پیراں تے چلن والے بن مانساں دے نیر نال اے تے سدھا کھلونا دوپیراں تے چلنا ہتھاں تے اوزاراں دا ودھیا ورتن اک وڈا دماغ تے پوٹ وٹیاں ربتلاں ایہدیاں اچیچیاں صفتاں نیں ڈی این اے تے پرانیاں ہڈیاں دسدیاں نیں جے انسان چڑدے افریقہ دے پاسے توں ورتے پیلان تریا تے ورتے پہلے اپنے ہندے نوپ پندے تے سوچ دے وکھالے تے اپڑیا دوجے آگو مانساں نوں سامنے رکھو تے ایدے کول اک بہت ودیا تے وڈا دماغ اے

انسان سوچ سکدا اے بولی بول سکدا اے تے رپھڑ مکاسکدا اے سوچن دے ایس ودویں ول نال اوس کول اک سدا کھڑا پنڈا اے تے ازاد ہتھ نیں جتاں نال اوہ کئی کم کر سکدا اے تے کسے وی ہور جیون دے مقابلے وچ ودیا اوزار بنا تے چنگے ول نال ورت سکدا اے ہور وی اچی پدھر دیاں سوچاں جیویں اپنی پچھاں عقل تے سیانف اوہ گلاں نیں جیہڑیاں کہ اوہنوں ہندہ بنادیاں نیں انسان سوائے انٹارکٹیکا دے سارے براعظماں تے رہندا اے زمین تے انسانی گنتی ست ارب توں ود اے

آج دے انسان دا ٹانچہ تے پنڈا پرانا سیانا مانساں توں وشکارلے ہتھ ویلے وچ ورتے پہلاں افریقہ رچ وکھالے وچ آیا تیسرے پتھر ویلے دے مڈ تے ورتے پہلے اپنی بن دی سوچ تے ربتل اپنی بولی تے موسیقی نال انسان نے اپنا آپ دسیا افریقہ وچوں انسان ورتے پہلے نکلیا تے ساری دنیا تے پھیل گیا تے اپنے توں پہلے دے پرانے انسانی مانساں نوں مکادتا ورتاں وچ اوہ ایشیا ہورپ تے اوشیانا تے پھیل گیا ورتے پہلے دے نیڑے تریڑے اوہ اتلے تے دکھنی امریکہ تک اپڑ گیا

وہ پہلے تک انسان دا گزارا شکار تے سی وائی بیجی دے نرن نال انسان کول کھاں پین نوں فالٹو شیواں جیدے نال ہپار تے کاروبار تے دھاتاں دے اوزاراں دا بنن تے ورتن تریا ڈنگراں نوں پھڑکے پالیا جان لگیا ورتے پہلے مصر عراق تے پنجاب وچ ربتلاں تے سرکاراں دی نیو پئی فوجاں دی بنان دی بچاؤ لئی لوڑ پئی تے دیس دا پرہندہ چلان لئی ایس کم دے لوک رکھے گئے کم دیاں شیواں لئی دیس اک دوجے دا ہتھ وی ونڈاندے سن تے ایس لئی لڑائیاں وی لڑیاں گیاں

پرانا یونان اک مڈلی ربتل سی جتھوں لوکراج فلاسفی سائنس اولمپک کھیزاں لکھتاں تے ڈرامہ ورتے پہلے تے لیندے ایشیا توں یہودیت تے ہندستان توں ہندو مت وڈیاں تے مڈلیاں مزہبی سوچاں سن پچھلے ورتاں وچ ہورپ وچ پرہنگ پریس دے بنن ہور نوپاں چیزاں بنن تے اک انقلاب لے آندا یورپی کھوجیاں نے دنیا کھنگالدتی تے ساری دنیا تے ہورپ نے مل مار لیا

وہیں صدی دے انت تے انفارمیشن ویلے دا مڈ بجن تے دھیا اک نویں ویلے وچ آگئی تے اک دوجے نال جڑگئی ایہ دنیا بن اک پنڈ وانگوں اے ایس ویلے ارب دے نیڑے انسان انٹرنیٹ نال اک دوجے نال جڑے ہوئے نیں ارب لوک موبائل فون ورت رتے نیں

انسان دا قد نسل جغرافیہ کھاں پین تے کم نال جزیا اے اک جوان وشکارلے ناپ دے انسان دا قد میٹر فٹ ہو سکدا اے اک انسانی مادہ دا جوکھ کلوگرام تے نر دا کلوگرام ہوندا اے

جنا زنانی دے ملن نال زنانی یا مادہ اندر نیانے دے ہون دا کم ٹردا اے تے مہینیاں مگروں اوہ جمدا اے انسان دے نیانے دا جمنا دوجے بن مانساں نالوں چوکھے درد والا ہوندا اے تے ایدے نال موت وی ہوسکدی اے ایدا وجہ انسانی نیانے دے سر دا وڈا ہونا تے دو پیراں تے چلن باجوں زنانہ پیلوں ہڈیاں دا تنک ہونا اے نیانہ جمن تے زنانیاں دے مرن دی گنتی غریب دیساں وچ زیادہ اے امیر دیساں وچ جمے نیانے دا جوکھ کلو پاؤنڈ تے قد سینٹی میٹر انچ ہوندا اے غریب دیساں وچ کاکے دا تھوڑا جوکھ ہونا اوہناں دے مرن دی وڈی کارن اے انسانی نیانے جمن ویلے بالکل بے بس ہوندے نیں توں ورتاں دی عمر وچ جنسی ناپ نال وڈے ہوندے نیں انسان دے جین دی عمر وکھرے دیساں وچ وکھری اے امیر دیساں وچ زیادہ تے غریب دیساں وچ تھوڑی بانگ کانگ وچ جینا

ڪراچي ۽ اردو ڪراچي انگريزي ۽ ۱۱

پاڪستان جو سڀ کان وڏو شهر ۽ صنعتي تجارتي

تعليمي مواصلاتي واقتصادِي مرڪز آهي ڪراچي ۽ جي رهواسي ۽ کي ڪراچيائيٽ سڏيو ويندو آهي ۱۲ ڪراچي دنيا جو ٻيون وڏو شهر آهي ۱۳ ڪراچي پاڪستان جي صوبي سنڌ جو گادي جو هنڌ آهي ڪراچي شهر وڏي سمنڊ جي ساحل تي سنڌو نڪور جي اتر اولهه ۾ قائم آهي پاڪستان جي سڀ کان وڏي بندرگاهه ۽ هوائي اڏو به ڪراچي ۾ قائم آهي ڪراچي ۱۴ ۽ کان ۱۵ ۽ تائين پاڪستان جو گاديءَ جو هنڌ به رهيو ڪراچي شهر نه رڳو سنڌ جو ڪاروباري مرڪز آهي پر خطي ۾ هڪ اهم بندر پڻ آهي ۱۶

سندھو ٽڪور اتي ٺهي ٿي جتي سندھو درياءُ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. هيءَ ٽڪور ۱۰ هزار چورس ميلن يعني ۱۰ هزار ۱۰ سَو ۱۰ چورس ڪلوميٽرن جي ايراضيءَ تي پکڙيل آهي. ان جو سمنڊ سان دنگ لڳ ڀڳ ۱۰ ميل ڊگهو آهي.

سندو ٽڪور تي سراسري گرمي پد جُولاءِ جي مهيني ۾ 32.2°C کان 29.2°C درجا فاهانائيت جڏهن ته جنوريءَ ۾ 20.2°C کان 27.2°C درجا فاهانائيت رهندو آهي ڪنهن عام سال ۾ ان ٽڪور تي 29.2°C کان 20.2°C انچ وسڪارو ٿيندو آهي

توهان اهڙي صفحي جو ڳنڍڻو وٺي هتي پهتا آهيو جيڪو اڃا وجود نه ٿو رکي. اهڙو صفحو جوڙڻ لاءِ هيٺين باڪس ۾ نائيپ ڪرڻ شروع ڪريو. امڊاڊي صفحو ڏسندا. جي توهان هتي غلطيءَ ۾ اچي ويا آهيو ته رڳو پنهنجي جهانگوءَ جو بٽڻ ڪلڪ ڪندا.

"

سند جنهن جو صحيح اچار سنڌو آهي سو شروعاتي طرح انهيءَ نديءَ جو نالو آهي جيڪا الهندن ملڪن ۾ انڊس آهي جي نالي سان سڃاتي وڃي ٿي. اهو غلط اچار انهيءَ ڪري قائم رهيو جو اهو سڪندر اعظم جي ساٿين سندس ڪاهن جي تذڪرن ۾ ڪتب آندو هو ۽ اهو پوءِ عام استعمال ۾ اچي ويو. مشرقي اچارن ۾ اهوئي ڦير ڪهڙو واقع ٿيندي رهندي آهي. حضرت عيسيٰ عليه السلام کان هڪ صدي پوءِ جوڙيل هڪ ڪتاب ۾ سنڌاس آهي. نالو آيل آهي جيڪو اصل ۾ ڪجهه وڌيڪ قريب آهي. بعد ۾ سنڌ جو نالو انهي ملڪ تي پيو جنهن کي سنڌو نديءَ جو هيٺيون وهڪرو رچائي ٿو يعني اهو ملڪ انهن ڏاني ندين جي سنگم کان هيٺ تي آهي جن جي گڏيل نالي تي ۽ ان کان مٿي واري ملڪ کي پنجاب سڏيو ويو جنهن منجهان آهي وهيون ٿي. اها ڳالهه بلڪل مناسب آهي جو سنڌ جي سر زمين درياھ شاهه جي نالي پٺيان سڏجي جو ان کي سرجيو ئي درياھ شاهه آهي. ان سموري ڏيهه کي جيڪو ڏيگهه ۾ سوين ميل ۽ ويڪر ۾ سو ميلن تائين آهي سنڌوءَ جي پاڻي ڪنو ڪنو ڪري ان تي تهه مٿان تهه رکي جوڙيو ۽ ٿانڪو ڪيو آهي جنهن پٺيءَ کي اڄ اسان جا پير لٽائين ٿا سا اها ساڳي پٺي آهي جنهن کي موهن جي دڙي وارا ۽ سندن وڏا لٽائيندا هئا يعني سنڌوءَ جو لوڙهي آندل ٿي جنهن کي گرميءَ پاڻيءَ ۽ ساوڪ جي تاثير سڌاري سنواري هڪ سنئين سڌي ميدان جي شڪل ۾ ماڻڙيءَ جي چيڙن تائين ائين پٿاري ڇڏيو آهي جن ته ان جو ڪو ڇيهه ئي نه هجي فرق رڳو ايترو آهي ته جنهن ڌرتيءَ کان هو واقف هئا تنهن جو مٿاڇرو ڪي پنجاهه صديون اڳ اڄوڪي مٿاڇري کان ڪجهه فٽ هيٺ هو ۽ ان جو سمنڊ سان ميلاپ اڄوڪي هنڌ کان ڪافي اندر ٿي ٿيو باقي ان جي مٿاڇري جو مهانڊو ان جا هڪ يا ٻئي پاسي ان لڪا لاهه اڄوڪي چٽيءَ بلڪل واضع مهانڊي کان ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه ڦريل هجن پر اهو فرق به خالي اکين سان ڏسي نه سگهيو. سنڌ جي ان ميدان جي وڌيڪ باريڪ جانچ ڪبي پر پهريائين پر وارين سر زمينن تي نظر ڦيرائي وٺون.

سنڌوءَ جي ويڪريءَ ماڻڙيءَ جي کاٻي پاسي يعني اوڀر کان هندستان جو وسيع ريگستان ٿر آهي جنهن ۾ لاڳيتو ٿي سوء ميل سج ٿي سج آهي ۽ جيڪو هري هري چڙهندو وڃي ابو ٽڪريءَ ۽ وائي ٽڪرن تي کٽي ٿو. جمڙاڻو جي مند واريءَ ويڪرائي ڦاڪ جي ڏکڻ کان ويندي ڪڇ جي رن تائين ٻنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪر ائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪپر واريءَ جا دڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنوائي ميدان ۾ چين جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پتون ڪڇي ۾ گهڙي اچن ٿيون ۽ سنڌوءَ جي لٽ وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح انهن ٻنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف ٽول منڊ وارا آهن اصل ويڇو گهنڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي. ائين ڪنڊي چٽجي ته ٿلهي ليکي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي. ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي بل نيل ۽ گهاٽيءَ واديءَ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو. ساڄي يا الهندي پاسي کان اصل سنڌ جون حدون انهن ڪڪرائين ماڻڙين جي چيڙي جي سنوت ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلهجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون. پر حقيقت ۾ ان مٿانهين پٽ سان هڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وهي آيل لت منجهان ٺهيل آهي. اها سنڌوءَ جي لت کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي. اهو ٿر جنهن کي مڪاني طرح ڪاڇو سڏيو وڃي ٿو ۽ گهنڻي ڀاڱي سوڙهو آهي سو سليمان جبل ۽ بولان لڪ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڏيگهه ۾ وڌندي ڪيترن هزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاهي ٿو. ان جو جيڪو ڀاڱو سنڌوءَ واري ڪڇي کي ويجهي ۾ ويجهو آهي سو چيڪي مٽيءَ جهڙيءَ مٽيءَ جو تراڪڙو بياپان آهي جتي سبزو ۽ ساوڪ نه هئڻ جي برابر آهن. اهو بياپان هڪ قدرتي روڪ آهي اهڙي ئي اڏول جهڙا اهي جبل جيڪي ان طرف جون ٻيون حدون ٺاهين ٿا. ان بياپان جي ڪري ٿي ڪڇيءَ جو هيءَ علائقو گهنڻو ڪري سياسي طرح ڏکڻ اوڀر وارين ايراضين جي بدران اُتر وارين ايراضين سان لاڳاپيل سمجهيو رهيو آهي. سنڌ جي ڪڇي جي اولهه ۾ جيڪو جابلو ٽڪرو آهي سو بيهڪ ۾ اوڀر واري ريگستاني ٽڪري سان عجيب مشابهت رکي ٿو. پر ابتيءَ ترتيب سان يعني اتريون ڀاڱو ڪڇيءَ جي چيڙي کان ويندي منڇر تائين بظاهر ان پڪل ڪوٽ ٺاهي ٿو جڏهن ته منڇر کان ڏکڻ طرف ڌار ڌار ٽاڪرو ڇپر نظر ايندا جن جي وچ ۾ سئين پٽ جون ايراضيون آهن ۽ سمورو ٿر ڏکڻ ڏانهن هلندي هوريان هوريان ويڪر ۾ وڌندو ۽ اُچارڻيءَ ۾ گهٽيو وڃي ٿو ۽ اولهه پاسي ڪا ظاهري حد ٺاهيندو نظر نٿو اچي. انهيءَ پاسي وڌندي حب ندي ۽ ڪي ننڍيون ٽڪريون اُڪري اسين لس جي ميدان ۾ پهچون ٿا جيڪو سمنڊ جي ڪپر کان ساڻيڪو ميل اُتر طرف هليو وڃي ٿو ۽ جنهن جي وڌ ۾ وڌ ويڪرائيءَ مفاصلي جي اڌ جيتري ٿيندي. اهو ميدان پورالي نديءَ ۽ ڪن ننڍين نين جي آندل لت منجهان جڙيو آهي. مٿي جانيل ڪڇيءَ جي ميدان وانگر جنهن سان اهو گهنڻي مشابهت رکي ٿو ڪڏهن ڪڏهن سياسي طرح سنڌ سان لاڳاپيل پر گهنڻو ڪري ان کان ڌار رهيو آهي.

هي ۽ انهن علائقن جو مختصر بيان آهي جن جون ڪڏهن ننڍيون ڪڏهن وڏيون ايراضيون ان سر زمين سان شامل رهيو آهن جنهن کي سياسي طور سنڌ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. ائين چئي سگهجي ٿو ته طبعي لحاظ کان سنڌ جي اوڀر وارا وارياسا پٽ راجپوتانا جو ۽ اولهه وارا ننڍا ٽڪر بلوچستان جو حصو آهن. تحقيق الهندي ڪوهستان يعني ڪاچي جا ۽ اڀرندي ريگستان يعني ٿر جا رهواسي سنڌ ڏي هلن جي ڳالهه ڪندا آهن. هنن وٽ سنڌ جي معنيٰ اهائي اصل واري آهي يعني اها سر زمين جنهن کي سنڌو نديءَ ٺاهيو ۽ سڌا ٺاڻيو آهي. اڄ جيڪو پرڳڻو ان نالي سان اسان جي سامهون آهي تنهن جي بيهڪ ڊگريون ۲۲ منٽ ۽ ڊگريون ۲۲ منٽ ۽ ڊگريون ۲۲ منٽ اتر ويڪرائي ڦاڪ ۽ ڊگريون ۲۲ منٽ ۽ ڊگريون ۲۲ منٽ اوڀر ڊگهي ڦاڪ جي وچ ۾ آهي. شروع شروع ۾ جيڪي انگريز سنڌ ۾ آيا هئا تن کي ان کي ننڍو مصر سڏيو هو. جيتوڻيڪ هان اسان کي ان تشبيهه تي منيان لڳي سگهي ٿي ڇو ته سنڌ تهذيب کي مصر کان عمر ۾ ايترو ننڍو سمجهيو ٿي ويو تڏهن به نيل ۽ سنڌوءَ جي هيٺانهين ماڻهن جي وچ ۾ حيرت جهڙي مشابهت آهي. ٻنهي ۾ ساڳيا ئي ٿي پيو وڃو ٽڪرا ٻُٽ ٽڪر ڪڇو ۽ وارياسو ساڳيءَ ترتيب ۾ ساڄي کان کاٻي ڏسڻ ۾ اچن ٿا. ٻنهي ۾ وچ واريءَ ماڻهيءَ جي زرخيزيءَ جو دارومدار برسات تي نه پر سالياني ٻوڏ تي آهي. آبهوا ۽ زمين جي خيال کان ٻنهي ملڪن اندر نباتات ۽ حيوانات جي جيتري هڪجهڙائي آهي تيترو فرق ناهي. ڪو سنڌ واسي موثر رستي سوئيز کان قاهري ۽ اتان نيل ڊيلٽا جو ڪجهه ڀاڱو لٽائي ليا جي ريگستان اندر ويندو ته کيس منزل بمزمل ايتري مشابهت ڏسڻ ۾ ايندي جو هو سمجهندو ته ريل تي ڪراچيءَ کان حيدرآباد رستي مارواڙ پيو وڃان. البت کيس نيل ڊيلٽا کان مٿي وارو تر سنڌو ماڻهيءَ جي ڀيٽ ۾ ڪجهه سوڙهو لڳندو ۽ حقيقت به اهائي آهي. حيدرآباد جي ويڪرائي ڦاڪ کان مٿي ٽن سون ميلن تائين درياهه سان گوني ڪنڊ ٺاهيندي ڪيترين به ماڻهن ڪيبن ته ڪٿي به سنڌو ماڻهيءَ جي ويڪر سٺ ميلن کان گهٽ نه ملندي.

اباسين سبلاڊ د ڪونر ولايت د وڀور ولسوالی په يوه روشن فکړه پښتنه کورنی کې له نن نه ۲۵ کاله مخکې دې نړۍ ته سترگې پرانيستي. کله چې افغانان جگړو وځپل او دې ته يې اړ کړل څو د سر پنا لپاره له هېواده بهر لاړ شي د سبلاڊ پلار هم دې ته اړ شو چې گاونډي هېواد پاکستان ته کډه وکړي. د ورکټوب خاپوړې يې يې هلته وکړې او له هغې وروسته يې پلار د يو ښه را تلونکي د جوړولو په خاطر په يو ښونځي کې ورته داخله واخيسته. کله چې د ښونځي له لومړي پړاو ووت يعنې د منځني ښونځي يې پيل شو ورسره يې په ښونځي کې د معارف پېژندنې ستاينې او داسې نورې ترانې نعتونه او د نورو شاعرانو شعرونه به يې د سپيچ په سر ويلې. کله نا کله به يې د سپيچ نطاقي هم کوله چې د ښې کارکردگي له امله يې ښوونکوي د يو ټکړه او با استعداد شاگرد په سترگو ورته کتل. د ورځو په تېرېدو سره اباسين سبلاڊ په د ترانې په گروپ کې لا پرمختگ وکړ د ترانې سره يې او له هغې وروسته د ټول سپيچ کنټرولونکي او جوړونکي شو. له هغه وخته يې دې شعر له لوستلو سره ډېره مينه پېدا شوه د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به يې لوستل او خوند به يې ترې اخيسته. په همدې ترتيب يې ښونځی تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند يې تر لاسه کړ. کله چې بهرته خپل گران هېواد افغانستان ته راستانه شول د پخوا په څېر يې له شعر او شاعرې سره مينه وه د سندرو اوږدلو ته به يې هم ډېر وخت ورکاوه. د وخت په تېرېدو سره يې په رسنيو کې کار پيل کړ. د نورو کارنو ترڅنگ يې ځينې تفريحي خپرونې او ورسره يې د شعرونو په ديکلوমে کولو کې هم ونډه اخيسته. د شعر په ديکلوমে کولو کې ډېره ښه وړتيا لري خدای ج ورته د ښې څېرې سره ښکلې ځواني او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او ليدلو مينه والو يې خورا زيات دي. له همدې ځايه وو چې د شعر او شاعرې ډگر ته يې را ودانگل ډېرې شعرونه او غزلې يې وليکلې خو په وينا يې زړه يې پرې اوبه نه دې څښلې څو يې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي. خو اراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري يوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په نگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي. د هغوې د خوښې مطابق به انتخاب کوي لوستونکو او مينه والو ته به يې وړاندې کوي. د تلویزيون په پرده ډېر ځله د شعر په ديکلوমে کولو او نورو تفريحي خپرونو په وړاندې کولو سره ليدل شوی. له اکې کارې سره يې ځانگړې مينه وه چې دې مينې او علاقې تر دې را ورساوه چې بايد په راتلونکي کې په فلمونو او ډرامو کې هم کار پيل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي. له فلمي ستورو او د هغوې له حرکتونو سره يې زړه پورې توب خورا زيات وو هميشه به يې هڅه کوله له ځانه سره داسې اکونه وکړي څو په دې مطمئن شي چې کولای شي په فلمونو او ډرامو کې هم کار وکړي. ليدونکو او ننداره کونکو ته ځان د يو ټکړه اکړ په بڼه رو وپېژني نه يوازې فلمونو او سرپالونو سره مينه يې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته و هاخواه چې بالاخره د فلمي حرکتو په لوبولو سره هېوادو الو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې

چارې يې ورته په گوته کړي. سېلاب له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ. دا چې د کار کولو او شوبينگ پايلې يې تر ډېره ورته مثبتې وې. د ليدونکو لخوا ورته د ستاينې صحنه څرگنده شوه. ښه به جورت سره يې وويل چې زه به نور د فلم په جوړولو کې هېڅ ځنډ نه کوم. د ملاله او سوره په نامه يې په دوه تلویزيوني سريالونو کې کار کړی. په ليدو يې په مينه والو کې خورا زيات والې را غلې. له دې وروسته يې د ښه کار په پايله دا ورته څرگنده شوه چې اوس کولای شي په هر ډول فلم کې هره صحنه چې ورکول کېږي په برياليتوب سره يې تر سره کړي. نه يوازې دا چې په سمه توگه به يې ترسره کړې وي. ورسره به د مينه والو لخوا ډېر وستايل شي. اباسين سېلاب وايي تر اوسه د افغانستان د سينمايي فلمونو لپاره هېڅ کار نه دی شوې. سېلاب هيله لري څو په را تلونکي کې د خپل هېواد سينما ته هم پام وکړي. څو د نور هېوادونو په شان زموږ د فلم هنر هم وده وکړي. اباسين سېلاب چې غواړي يو تکړه او مشهور فلمي ستوری شي. د تلویزيوني سريالونو سره زياته علاقه لري چې پکې ولوبېږي. په سينمايي فلمونو کې لوبېدل خو ورته د خوب ريښتيا کېدل ښکاري او هڅه کوي څو په هر قېمت چې وي په سينمايي فلم کې د يو غوره اگس په بڼه کار وکړي. په را تلونکي نژدې وخت کې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سينمايي فلمونه جوړ کړي. سېلاب په دې هڅه کې دی چې څنگه وکولای شي. د افغانستان سينما ته وده ورکړي. او په را تلونکي کې په افغانستان کې د ښه سينمايي فلمونو ننداره کول پيل او ډېر مينه والو را پيدا کړي. د نومرې د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو کې شارو خان او په پښتو فلمونو کې جهانگير خان په گوته کوي. د هغوی ټول اگسونه ورته په زړه پورې دي. کله يې چې نوی فلم را شي د دوی په خاطر يې ضرور گوري. خوند او پند ترې اخلي. او کولای شي په ډېر کم وخت حتی په يوځل ليدو هم د دوی تقليد له ځانه سره وکړي. خو اباسين سېلاب وايي. دا يې يو لوی ارمان دی چې په فلمي نړۍ کې د ستوري په شان وځلېږي او مينه وال يې د اوس په پرتله لا زيات شي. ورسره د تمثيل په بارک کې هم ډېره خوشبيني ښيي او وايي. که وشول په را تلونکي وخت کې به د خپل تمثيل کولوو ته لا ډېر وخت وکړي. سېلاب اوس په شمشاد تلویزيون کې ځينې تفرحي خپرونې په مخ وړي. چې زياته برخه يې په کې د تمثيل کول دي. او دی هم له تمثيل کولو سره ډېره مينه لري. د داسې تمثيل کولو وړتيا لري چې ډېرې تمثيل کونکي او د د تمثيل مينه وال به يې ځای و نه نيسي. په اوس وختو کې يې ډېر وخت تمثيل ته ورکړی. نه يوازې تمثيل او فلم جوړلو سره مينه او علاقه لري. ورسره د گڼ شمېر شاعرانو ښکلي نظمونه غزلې او شعرونه هم ډېر کوم کوي. چې په دې سره يې لا د اواز مينه والو په څو برابره زيات شوي. تل هڅه کوي داسې انتخاب وکړي چې له احساس ډک پيغام ولري. تر ډېره يې خلک خوښ کړي. لومړی پرې د ده او بيا د اورېدونکو او مينه والو زړه پرې اوبه وڅښي. د شعر په ټوله مانا ترڅ او ديزاين غور کوي. ښه په شوق يې له ځانه سره په څو څو ځله تکراري کله چې په دې وپوهېږي چې اوس يې اورېدونکي د زړه له تله خوښوي. يو ډول اثر پرې کولای شي. مخکې له دې چې انتخاب يې کړي. له هغه شاعرانو ملگرو سره پرې مشورې کوي. چې په شعر او شعاري ډېر ښه پوهېږي. د هغوی په انتخاب او بيا يې د ويلو ترڅ په خپله روته برابر وي. په داسې انداز يې وايي لکه څرنگه چې د شعر له لوستلو سره ښايي. ډېر زيات شعرونه يې ډېر کوم کړي. چې اختر په نامه ډېر کوم کړی شوی شعر يې ډېر زړه جزيونکی. او د دې د ښې وړتيا ثابونکی دی. د دې شعر ډېر کومې په مينه والو او اورېدونکو څه بيل شان اغېز وکړ. ډېرېو خلکو د يو رېښتنې صحنې ليدل انځورول او خورا مينه يې ورسره پېده کړه. دېته ورته ډېر نور شعرونه يې هم په ډېر لوړ او مناسب انداز سره ډېر کوم کړي. چې د هر يو خوند يې د يو بل په پرتله زيات دی. د خلکو په زړونو کې يې ځای نيولی او د بيا ځل اورېدو لېوالتيا يې ښيي. همدا دی چې ډېری شاعران د افغانستان جنگ له اباسين نه مشر گڼي او بيا وايي چې. دی په ښه طريقه کولای شي. د تېرو بډامنو وختونو انځورونه مينه والو ته په شه شان سره وړاندې کړي. دا ورته ښايي چې دغې ناخوالو افغانان څنگه کړولي ورسره دا هم ورته ښايي چې څنگه کولای شو دې جنگ جگړو ته د پای نکی کېږدو. او سوله را ولي. لکه مخکې چې مو يادونه وکړه. اباسين سېلاب هم فلمي ستوری دی ورسره يو تکړه سندرغاړی هم دی. د سندرو ويلو پوره وړتيا لري. خو دا چې تر اوسه يې ډېرې کمې سندرې ويلي. علت يې د وخت نشتوالو ښي. دا چې په رسنيو کې هم کار کوي ورسره شاعر او ډېر کوم کونکی هم دی. نه شي کولای په يو وخت کې ټول کارونه سرته ورسوي. که څه هم محلوپشت به يې ورته جوړ کړی وي. خو وايي چې د رسمي چارو د زياتېدو له امله د سندرو ويلو ته لاس رسي نه شي کولای. ځوان شاعر طاهر شرر صاڼی يو ښکلې غزل يې په خپل خوږ اواز او د موسيقۍ په ساز او سرور سره. پوښلې اورېدونکو ته وړاندې کړه. د سندرو په هنر کې همدا سندره وه چې سېلاب يې په يو ستر شهرت

نەۋرۇز ئەمگەك بايرىمىدۇر. نورۇزدا ئاۋام سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېتىز-ئېرىقلار باغلار يوللار ھويلا ئاراملار تۈزەشتۈرۈلىدۇ. ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا تۇتۇش قىلىنىپ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى نەۋجىگە چىقىدۇ.

نەۋرۇز تەنھەرىكەت بايرىمىدۇر. نورۇز كۈنى كەڭرى مەيدانلاردا پەلۋانلار چېلىشىشقا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە مەردلىكىنى سىنىسا دالىلاردا چەۋەندازلار بەيگە ئوغلاق تارتىشىشقا چۈشۈپ ئۇچقۇر ئاتلىرىنى كۆز كۆز قىلىشىدۇ. دارۋازلار مۇنەللەققە تارتىلغان دارغا چىقىپ ماھارەت كۆرسەتسە باقمىچىلار ياكى يۇرت كاتىپلىرى قوچقار خوراز ۋە كەكلىك سوقۇشتۇرۇش ئىت تالاشتۇرۇش قاتارلىق جاندارلار ئويۇنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئاۋامنىڭ كۈڭلىنى ئاچىدۇ.

نورۇز ئەدەبىيات سەنئەت بايرىمىدۇر. نورۇز كۈنى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ يۇرت مەھەللە بويىچە قوزغىلىپ مەنزىرىلىك جايلاردا نورۇزغا ئاتاپ تەييارلىغان ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينىدۇ. شائىرلار نورۇزنامىلەرنى ئوقۇشۇپ مۇتالىئە قىلىشىدۇ. ئەلئەغمىچىلەر ئون ئىككى مۇقام كۈيلىرى خەلق ناخشىلىرىنى ياڭرىتىپ سەھرا دالىنى بايرام خۇشاللىقىغا چۆمدۈرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئۇسسۇل ئوينىيالايدىغانلىكى ئادەم بەس بەستە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى نەۋجىگە كۆتۈرىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە نورۇز ئامان ئېسەنلىكىنى سالامەتلىكىنى مەمۇرچىلىق ئاسايىشلىقنى ئىناقلىق ئۆملۈكىنى تەشەببۇس قىلىدىغان ماھىر چەۋەندازلارنى ئىلھامى قايناپ تۇرىدىغان شائىر ئۇشاقچىلارنى ئاللايدىغان باھالايدىغان ناخشا مۇزىكا ئۇسسۇل ۋە قىزىقچىلىقلار بىلەن كۆڭۈل ئاچىدىغان يېڭىلىقلارنى كۆرەك قىلىدىغان مۇقىملىقنى قوغداپ ۋە تەنپەرۋەرلىكنى ئۇرغىتىدىغان كىشىلەرنى ئىلىم مەرىپەتكە ئۈندەپ ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا يېتەكلەيدىغان يىل بېشىدا خۇشاللىق بىلەن كۈچ ئىلھام توپلاپ ئىشقا پۇختا ئاتلىنىدىغان خاسىيەتلىك كۈن بولۇپ قالدى.

ئەنئەنىلەردىن قارىغاندا بۇ بايرامنىڭ ۋاقتى ئىككى ھەپتە يەنى كۈن قىلىپ بەلگىلەنگەن. ھازىر كۆپرەك رايونلاردا ئۈچ كۈن ھېسابىدا ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ.

ئەسىردىنلا ياۋروپا ئالىملىرى تەرىپىدىن يىپەك يولى دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان. ھازىر شۇنداق دەپ ئاتىلىش ئادەتكە ئايلانغان. قەدىمكى چاغدا ئاسىيا بىلەن ياۋروپا ئارىسىدىكى قۇرۇقلۇق قاتناش يولى ناھايىتى ئۇزۇن ئارىخقا ئىگە. مانا شۇ يول توغرىسىدا قەدىمكى چاغدىلا جۇڭگو تارىخچىلىرى ۋە يۇنان روم ئالىملىرى مەلۇمات بەرگەن.

سىماچىيەن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن تۇغۇلغان. تارىخى خاتىرىلەر ناملىق ئەسىرىنىڭ پەرغانە ھەققىدە قىسسە ۋە سەنگو مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئۆلگەن. خەن سۇلالىسى يىلنامىسى غەربىي رايون ھەققىدە قىسسە بايلىرىنى يازغاندا مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن غەربىي رايونغا ئىككى قېتىم كېلىپ كەتكەن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بىر قېتىم مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن بىر قېتىم مەشھۇر سەيياھ ۋە دىپلومات جاڭ چيەننىڭ خەن سۇلالىسىنىڭ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پادىشاھى خەن ۋۇدېغا مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغدىن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى چاغىچە پادىشاھ بولغان. غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە بەرگەن مەلۇماتىدىن پايدىلانغان جۇڭگونىڭ ئەنە شۇ قەدىمكى تارىخى يىلنامىلىرىغا ئاساسلانغاندا دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان خەلقئارا قۇرۇقلۇق قاتناش يولى جەنۇبىي ۋە شىمالىي يول دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. قەدىمكى چاغدا شەرقى ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغان جۇڭگونىڭ پايتەختى چاڭئەن ھازىرقى شىئەن دىن غەربىي روم ئېمپىرىيىسىگە بارىدىغان يول گەنسۇدىكى خېشى كارىدۇرى ئارقىلىق داشاتتا دۇڭخۇاڭ غا ئېلىپ كېلىدۇ. داشاتادىن غەربكە قاراپ

ماڭغاندا بول ئىككى ئاچىغا بۆلۈنىدۇ. بۇ ئاچا يولنىڭ بىرى داشاتانىڭ غەربىي شىمالىدىكى لولان ئارقىلىق لوپنورغا ئۆتۈپ قارا قۇرۇم ئىزمىلىرىنى بويلاپ خوتەنگە بارىدۇ. خوتەندىن چىقىپ غەربىي شىمالغا قاراپ ماڭغاندا ياركىندىكە بارىدۇ. ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ. بۇ يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى بولىدۇ. مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ.

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولنىڭ يەنە بىرى لولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ. ئاندىن كېيىن قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي ئىزمىسىنى بويلاپ غەربكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە سوغدى خارەزمى ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسۇپوتامىيە ئىراقتىكى دىجل ۋە فىرات ۋادىسى ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ. بۇ يول شىمالى يول دەپ ئاتىلىدۇ. مانا شۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسى تۈگۈنلىرى ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا غەربىي ئاسىيادا ئىدى. ئۇچۇقراق ئېيتقاندا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر چاۋشيەن جۇڭگو بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئىشلىتىسە مەدىنى سىياسىي ئالاقىلارنى باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن. خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھونلار ئارىسىدا تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەت خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن.

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى سىياسى جەھەتتىمۇ ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا ئۆتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتەتتى. يۇنان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن. شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن يۇنانىستانغا روماللىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى. شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر مائىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا ياللىقلاردىن ياللاپ ئالغان سودا گۇماشتىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان.

يۇنان يازغۇچىسى مارتىيۇس مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يازغان ئەسىرىدە مائىس ئىگىلىگەن ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان. يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە ياشىغان مارتىيۇس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۆۋەندىكىچە كۆرسەتكەندى. پىتولىنىڭ كۆرسىتىشىچە بۇ يول ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە ئىراق مىسوپوتامىيە ۋادىسى ئىران ئافغانىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك. دىن ئۆتۈپ سىرىسلەر ئىل يۇنانچە سۆز بولۇپ يىپەك ئېلى دېگەن بولىدۇ. گە تارىم ئويمانلىقى ئېلىپ بارىدۇ. يۇنان ئالىمى پىتولىنىڭ مەلۇماتى جۇڭگو تارىخچىلىرىنىڭ جەنۇبىي يول دەپ ئاتىغان يولىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار ھونلار دەۋرىدە مىلادىدىن بىل يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە يۇنان يازغۇچىلىرىنىڭ بەرگەن مەلۇماتى.

تۈرك خانلىقى دەۋرىدە مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدىن بىرىنچى ئەسىرگە شەرقىي غەربكە

بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى توغرىسىدا جۇڭگونىڭ سۈي سۇلالىسى يىلنامىسى پېچۈي ھەققىدە قىسسە دىمۇ مەلۇمات بېرىلگەن. شۇ يىلنامىغا كۆرە دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان يول ئۈچ تارماقتىن ئىبارەت. بۇ ھەقتە يىلنامىدا مۇنداق مەلۇمات بېرىلگەن.

سۈي سۇلالىسى مىلادىنىڭ ۴۰۰ يىلىدىن ۵۸۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. نىڭ پادىشاھى ياڭدېنىڭ ۴۰۰ يىلىدا مىلادىنىڭ ۴۰۰ يىلىدىن ۴۰۰ يىلىغىچە غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ سودا ئەلچىلىرىنىڭ كۆپچىلىكى ھازىرقى گەنسۇدىكى چاڭئىيغا كېلىپ جۇڭگو بىلەن سودا ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەن. مانا شۇ مۇھىم ئەھۋالنى ھېسابقا ئالغان ياڭدې پىچۈي ئاتلىق كىشىنى جۇڭگو تەرەپنىڭ سودا ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىن قىلغان. پىچۈي چاڭئىيغا كەلگەن چەت ئەل سودىگەرلىرى بىلەن بولىدىغان مۇئامىلىدىن پايدىلىنىپ غەربىي رايوندىكى نامىقىدىن ئالغاندا ئوتتۇرا ئاسىيانى كەڭ مەنىدىن ئالغاندا شەرقىي تۈركىستاندىن تارتىپ ياۋروپاغىچە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دۆلەتلەردە ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ ئۆرپ ئادەتلىرى ئۇلارنىڭ دۆلىتىدىكى يوللار تاغلار دەريالار خەتەرلىك ئۆتكەللەر يول ئۆتكەللىرى توغرىسىدا مەمۇرات توپلىغان. پىچۈي تىتۇپلىغان ماتېرىياللىرىغا ئاساسلىنىپ غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى ناملىق ئۈچ جىلدىلىق ئەسەر يازغان. مانا شۇ ئەسەردە مۇنداق دىيىلگەن. داشاتادىن غەربكە قاراپ مېڭىپ كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا كىرىشىدە ئۈچ يول بار. بۇ يوللارنىڭ بىرى شامالى يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول قۇمۇل بارىكۆل تۇرالار ئۇيغۇرلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا ياشايدىغان جايلار قۇمۇلنىڭ غەربىدىن تارتىپ ئىلى ۋادىسىغىچە بولغان جايلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا ئارقىلىق تۈرك خانلىقىنىڭ ئوردىسىغا غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ ئالاس دەرياسى بويىدىكى ئوردىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا چۇ دەرياسىدىن ئۆتۈپ شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ. يوللارنىڭ يەنە بىرى ئوتتۇرا يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول تۇرپان قاراشەھەر كۇچار قەشقەر ئارقىلىق ئۆتىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە قاراپ ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە تاشكەنت سەمەرقەنت كىيىپود بۇخارا مەرۋىيىدىن ئۆتۈپ ئىران ئارقىلىق كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ. يوللارنىڭ يەنە بىرى جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يول بىچان خوتەن قاغالىق تاشقورغاندىن ئۆتۈپ پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ۋاخان ئافغانىستاندا توخارىستان ئافغانىستان ئىپتىتالىت ھازىرقى پاكىستان شىمالى ھىندىستان بامىيان ئافغانىستاندا كىيىپود سەمەرقەنتنىڭ غەربىي شىمالىدا ئارقىلىق شىمالىي ھىندىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. بۇ يەردىن غەربكە قاراپ يۈرگەندە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارغىلى بولىدۇ. بۇ ئۈچ يول بويىدىكى دۆلەتلەرنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆزلىرى ماڭىدىغان يوللىرى بولۇپ شىمالدىن جەنۇبقا قاتنايدۇ. قۇمۇل تۇرپان بىچان غەربىي رايونغا بارىدىغان يوللارنىڭ دەرۋازىسى بولۇپ داشاتا بولسا ناھايىتى مۇھىم ئۆتكەل. پىچۈي تەسۋىرلىگەن يوللار تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۴۰۰ ۴۰۰ خەلقئارا سودا يوللىرى بولۇپ بۇ يوللار غەربىدە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ پايتەختى كونىستانىنپول ھازىرقى ئىستانبۇلدىن تارتىپ شەرقتە كۈرىيىكىچە ھازىرقى چاۋشيەنكىچە بارىدىغان يول ئىدى. پىچۈينىڭ غەربىي رايوندا يېڭى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى ناملىق ئەسىرىدە خاتىرىلەنگەن شىمالىي ئوتتۇرا جەنۇبىي يول دەپ ئاتالغان ئۈچ يولنىڭ ئاساسى لېتىيىسى ۋە تۈگۈنلىرى بولغان رايونلار كاسپى دېڭىزىنىڭ شەرقىي ۋە شىمالىي قىرغاقلىرىدىكى جايلار ئوتتۇرا ئاسىيا ئافغانىستان تارىم ئويمانلىقى جۇڭغار ئويمانلىقى تۈرك خاقانلىقىنىڭ تېررىتورىيىسى ئىچىدە بولۇپ شۇ چاغدىلا تۈركلەر خەلقئارا سودا يولىنىڭ خوجايىنى ئىدى.

شەرق مەلىكىسى توغرىسىدا تەھرىر.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى بەزى ئالىملار چەت ئەل ئالىملىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە قەدىمكى خوتەننىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندە تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى دەيدىغان رىۋايەتنى كۈتۈرۈپ چىقىپ خوتەنگە يىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇزىغىنى شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسىنىڭ ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭدىن بۇرۇن خوتەندە يىلىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ رىۋايەتلەرنى راستقا

ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىۋاتقانلار رەت قىلغىلى بولمايدىغان تارىخى پاكىتلاردىن كۆز يۇمۇپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتتىلىك ئۇرىقىنى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى خوتەن خاقانى ۋىجاي جاۋا بۇ بۇددادىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بوددىست ھىندىچە ئىسمى بولسا كېرەك غا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقى پەيدا بولغان دىيىشىدۇ.

ئۇلارنىڭ بىرىدىن بىر ئاساسلىق تىپىدىغان دەسمايىسى جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر بوددىست شۈەنجاڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئۆلگەن ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلغان دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىدىكى شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت.

شۈەنجاڭ ھىندو بوددىزىمىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا بېرىپ ۱۱۱۱-يىلى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە تۇرغان ئۇ لوياڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيا ھىندىستاندا كۆرگەن بىلگەن ئاڭلىغانلىرىغا ئاساسلىنىپ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلغان دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى دېگەن ئەسەرنى يېزىپ بېرىپ كەلگەن ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈپ چىققان.

۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلغان دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسەرگە شۈەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بويىچە ھىندى تىبەت رىۋايەتلىرى ئاساسىدا خوتەن خانى ۋىجاي جاۋاغا ياتلىق بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى خوتەنگە كېلىدىغان چاغدا باش كىيىمىنىڭ ئىچىگە پىلە قۇرۇتتىلىك ئۇرۇقىنى يوشۇرۇپ چېگرادىن ئۆتكەنمىش چېگرادىكىلەر مەلىكىنىڭ باش كىيىمىنى تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان مەلىكە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن پىلىنى ئۆستۈرگەن بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر خوتەن خانىغا بۇ قۇرۇتلارنى كۆيدۈرۈۋېتەيلى بولمىسا ئۇ ئەجدىرھاغا ئايلىنىشى مۇمكىن دەيدۇ ئەمما مەلىكە پىلە قۇرۇتىنى يوشۇرۇن ھالدا بېقىپ ئۆستۈرۈپ ئۇنىڭدىن چىققان يىپەكتىن شايى دۇردۇن توقۇپ كىيىم كېچەك تىكىپ كىيىپتۇ بۇنى كۆرگەن خوتەن خانى پىلە قۇرۇتىنى ئۆستۈرۈشكە يول قويۇپتۇ.

بۇ رىۋايەتنىڭ تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى خوتەن خانىغا ياتلىق قىلىنغان بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشتىن ئاز دېگەندە ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ياۋرۇپادىكى رومالىقلارنىڭ خوتەندە توقۇلغان يىپەك ماللارنى تەتۈرلاپ ئۇنىڭدىن كىيىم كېچەك كىيىملىكىنى شۇ چاغلاردا تېخى جۇڭگودىن چىقىدىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرق مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىش لازىم.

ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى يالغان رىۋايەتنى رەت قىلىش ئۈچۈن قەدىمكى چاغلاردا رومالىقلارنىڭ جۇڭگونىڭ يىپەك ماللىرىنى تېخى بىلمىگەن ۋە ئۇنى كۆرمىگەن چاغدا ئەڭ دەسلەپ قايسى خەلقلەر توقىغان يىپەك ماللارنى بىلىدىغانلىقى ۋە ئۇ ماللاردىن كىيىم كېچەك كىيىملىكى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ناھايىتى مۇھىم مەسىلە.

قەدىمكى چاغدىكى يۇنان ۋە روما ئالىملىرىدىن كىتاس مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن ئۆتكەن سىترا بون مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن تۇغۇلۇپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن خوبلىئوس ۋىيىكىلى مارۇ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئۆتكەن روما تارىخچىسى فىلوروس مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئۆتكەن فىلىپپىن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-ئەسىرلىرىدە ئۆتكەن قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يۇرتىنى خوتەننى ئاساس قىلغان يۇنان تىلىدا ۱۱۱۱-يىلى سىلا دۆلىتى ۱۱۱۱-يىپەك دۆلىتى دەپ يېزىشقان.

ياۋرۇپالىقلاردىن تۇنجى قېتىم يىپەك دۆلىتى ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە توغرىسىدا مەلۇمات بەرگەن ۋە يۇنان ئالىمى كىتاس بولۇپ ئۇ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە دېگەن نامنى ئىلغا ئالغان ۋە

يۇنان ئالىملىرىدىن سىتېرابون ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىنى يازغاندا ۋە مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۋە ئۇلۇغ ئىسىلاچى ئالىكاندىر ماكىدونىكى ۋە ئىسكەندەر زۇلقەرنەينى ۋە مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر سەرگەردىسى ئۇنىسكىر بىتوسنىڭ خاتىرىسىدىن پايدىلانغان ۋە ھىندىستانغا كەلگەن ئۇنىسكىر بىتوس ئۆزى يازغان خاتىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى بولغان تارىم ئويمانلىقىنى ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە دەپ يازغان ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە توغرىسىدا يۇنان ۋە روما يازغۇچىلىرى ئىچىدىن مىلا بىلىمىنى ماریسىللىنوس بىتولى قاتارلىقلارنىڭ بەرگەن مەلۇماتى بىرقەدەر تەپسىلىراق ۋە ئېتىقراق ۋە

روما يازغۇچىسى مىلا ۋە مىلادىنىڭ ۋە بىلىملىرى ئۆتكەن ۋە ئاسىيانىڭ شەرقىدە ھىندىلار سىرىسلىقلار سىتېسىلىكلەر ۋە ياشايدۇ ۋە ھىندىلار بولسا جەنۇبتا سىتېسىلىكلەر بولسا ئەڭ شىمالدا سىرىسلار بولسا مانا شۇ ئىككىسىنىڭ ۋە سىتېسىلىكلەر بىلەن ھىندىلار ئا ۋە ئوتتۇرا قىسمىدا ياشايدۇ ۋە سىرىسلىقلار دۇنيادا تەڭدىشى تېپىلمايدىغان سەمىمى سادىق ئادەملەر ئۇلار سودا ئىشلىرىغا ئۇستا بولۇپ سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە ماللىرىنى قۇملۇققا قويۇپ ۋە قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۋە دەپ يازىدۇ ۋە مىلانىڭ سىرىسلىقلار توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ۋە ئەمەلىيەتكە دەلمۇدەل ئۇيغۇن كېلىدۇ ۋە بۇنىڭدا دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئۈچ مۇھىم نۇقتا بار ۋە مىلا ئېيتقاندا ۋە ھىندىستان سىرىسلىقلار ئۇيغۇرلار ئا ۋە ئىككى يۇرتى تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان ۋە مىلا ۋە سىرىسلىقلار سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە مالنى قۇملۇققا قويۇپ ۋە قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۋە دەيدۇ ۋە بۇنداق ئەھۋال قەدىمكى چاغلاردا تۈركى خەلقلىرىدە ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ۋە ئىلىسىز سۇدا ۋە كۆرسىتىدۇ ۋە مىلا ۋە سىرىسلىقلار مالنى قۇملۇققا قويىدۇ ۋە دەيدۇ ۋە مىلا ئېيتقان قۇملۇق تارىم ئويمانلىقىدىكى قۇملۇق ۋە چۆلىنى كۆرسىتىدۇ ۋە جۇڭگونىڭ ئاساسى تېرىتورىيىسى بولغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە قۇملۇق چۆل يوق ۋە بۇنى جۇغراپىيىدىن ئاددى ساۋادى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ ۋە

تەبىئەتشۇناس رىم يازغۇچىسى پىلىنى تەبىئەت تارىخى ناملىق ئەسىرىدە ۋە سىرىس دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە توغرىسىدا مەزمۇنى مىلا بەرگەن مەلۇماتقا ئوخشايدىغان مەلۇمات بېرىدۇ ۋە پىلىنى مۇنداق دەپ يازىدۇ ۋە سىرىسلىقلارنىڭ ئورمانلىرىدىن يىپەك چىقىدۇ ۋە دۇنياغا مەشھۇر ۋە ئۇلار كىمخاپ تاۋاق دۇردۇن توقۇپ روماغا ئېلىپ بېرىپ ساتىدۇ ۋە سىرىسلىقلار مۇلاھىم تارتىنچاق كېلىدۇ ۋە پىلىنى يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ ۋە سىرىسلىقلار بوي تۇرقى جەھەتتە ئادەتتىكى ئادەملەردىن ئېگىز چاچلىرى قىزىل كۆزلىرى كۆك ئاۋازلىرى جاراڭلىق كېلىدۇ ۋە چەتتىن بارغانلار ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشەلمەيدۇ ۋە چەتتىن بارغانلار ماللىرىنى مەلۇم دەريانىڭ شەرقى قىرغىقىغا ئېلىپ بېرىپ سىرىسلىقلارنىڭ ماللىرىنىڭ يېتىغا قويىدۇ ۋە ئەسلىدە بېكىتىلگەن باھا بويىچە مال ئالماشتۇرۇلىدۇ ۋە پىلىنىنىڭ مەلۇماتىدىن قارىغاندا سىرىسلىقلارنىڭ يىپەك ماللىرى روماغا ئېلىپ بېرىلىپ سېتىلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە پىلىنىنىڭ سىرىسلىقلارنىڭ ئېرقى خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ناھايىتى يۇقىرى قىممەتكە ئىگە ۋە بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئاق تەنلىك ئېرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ ۋە جۇڭگونىڭ قەدىمكى تارىخچىلىرىمۇ ئېرقى جەھەتتىن ئۇيغۇرلارغا بەكمۇ يېقىن بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ كۆك كۆز قىزىل چاچ ۋە دەپ يازغان بولسا قىرغىزلارنى ۋە چىرايى ئاق سۈزۈك قىزىل چاچ كۆزلىرى كۆك ۋە دەپ يازغان ۋە پىلىنىنى رىم ئات سۆڭەكلىرىنىڭ ئەيشى ئىشەت كەپ ۋە ساپاغا بېرىلىپ تۇرمۇشتا چىرىكىلىشىپ بايلىقلارنى ھەددىدىن ئارتۇق بۇزۇپ چېچىپ تەخلاقى جەھەتتە بەكمۇ بۇزۇلۇپ كەتكەنلىكى ئۇلارنىڭ كىيىدىغان كىيىملىرىنىڭ سىرىسلەر دۆلىتىدىن كېلىدىغان كىمخاپ تاۋار دۇردۇنلاردىن تىكىلىدىغانلىقى سىرىسلار

دۆلىتىدىن سېتىپ ئالىدىغان يېپەك ماللار ئۈچۈن رىم ئىللىرىنىڭ ئالتۇن پۇلىرىنىڭ ئاساسلىقلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ھەسرەتلىنىپ مۇنداق دەپ يازغان ئىدى. دۆلىتىمىزنىڭ ئىللىرىدىن ھىندىستان سىرىسلار دۆلىتى ۋە ئەرەپ يېرىم ئارىلى قاتارلىق ئۈچ دۆلەتكە ھەر يىلى ئاز دېگەندە يۈز مىليون سىرىر كىيىم رىم ئىللىسى ئېقىپ كېتىدۇ. مانا مۇشۇ پۇللار دۆلىتىمىزنىڭ ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئاق سۆڭەكلەرنى دىمەكچىلىك بۇزۇپ چېچىپ خەجلىشى ئۈچۈن كېتىدۇ. پىلىمىزنىڭ تەبىئەت تارىخىدىكى مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا روما ئاق سۆڭەكلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئېشى ئىشەت كەپ ساپالىق تۇرمۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان يېپەك ماللارنى سىرىسلىقلاردىن ئالغان بولسا دورا دەرەمەك ئۈنچە ياقۇتلارنى ھىندىستاندىن مەرۋايىتلارنى ئەرەبىستاندىن ئالغان.

يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ھەر يىلى روما پۇلىدىن يۈز مىليون سىرىسلىرىنى سېتىپ ئالىدىغان يېپەك ماللار ھىندىستاندىن ۋە ئەرەبىستاندىن ئالىدىغان دورا دەرەمەك ئۈنچە ياقۇت مەرۋايىتلار ئۈچۈن سەرپ بولغان يۈن ئالىمى كىلاۋدى پىتۇلىيىمى جۇغراپىيە ناملىق ئەسىرىدە سىرىسلار دۆلىتى يېپەك دۆلىتىنىڭ تەبىئىي شارائىتى قانداق خەلقلەر ياشايدىغانلىقى توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ. سىرىسلار دۆلىتىنىڭ غەربىي چېگرىسى سىستىيە بولۇپ ئۇ ئىمماۋىس تېغىنىڭ سىرىدا شىمالى چېگرىسى نامسىز يەر. شەرقى چېگرىسى نامسىز يەر. جەنۇبىي بولسا ھىندىستاندىكى گانگى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقى بىلەن چېگرالىنىدۇ. پىتۇلىيىمى سىرىسلار دۆلىتىنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ تۇرىدىغان تاغلار توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ. سىرىسلار دۆلىتىنىڭ تۆت تەرىپىنى تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تېرىرى تورىيىسى ئىچىدە ئىككى چوڭ دەريا ئاقىدۇ. ئۇ دەريالارنىڭ بىرى ئىچىسى ئۇيغۇرداس دەرياسى بولۇپ ئۇ ئاۋشائىستان ۋە ئاسمىران تېغىدىن ئىبارەت ئىككى مەنبەدىن باشلىنىدۇ. دەريالارنىڭ ئىككىنچىسى باۋتىس دەرياسى بولۇپ ئۇكاسىيان ۋە ئوتتۇرۇ كورخۇس تېغىدىن ئىبارەت ئىككى مەنبەدىن باشلىنىدۇ. يۇقىرىدا ئىلغا ئېلىنغان ئىككى دەريانىڭ ئالدىنقىسى ئاقسۇ ياكى قەشقەر دەرياسى كېيىنكىسى ياركەنت زەرەپشان ياكى قارىقاش دەرياسىدىن باشقا دەريا ئەمەس.

پىتۇلىيىمى ئۇيغۇرداس دەرياسىنىڭ بويىدا ئۇيغۇرداس دۆلىتى بار دېگەن. پىتۇلىيىمىنىڭ ئۇيغۇرداس دېگىنى دەل ئۇيغۇرلارنىڭ يۈنان تەلەپپۇزىدا ئېيتىلىشى خالاس. يۈنان ئالىمى مارىسىللىنوس مىلادىيىنىڭ يىلى ياشىغان تارىخنامە ئاتلىق كىتابىدا شەرقتە سىرىسلار ئېلى بار ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ. بۇ تاغلار بىر تۇتاش سوزۇلۇپ تەبىئىي توسۇقنى شەكىللەندۈرىدۇ. سىرىلىقلار شۇنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ يېرى تەكشى كەڭتاش ۋە باي غەربتە سېستىيە بىلەن چېگرالىنىدۇ. شەرقىي بىلەن شىمالدىن ئىبارەت ئىككى تەرىپى چۆللۈك تاغلىرىنىڭ ئۈستى تەڭرى تاغلىرى بىلەن پامىر تاغلىرى كۈزدە تۇتۇلسا كېرەك. يىل بويى قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ. جەنۇبىي چېگرىسى ھىندى ۋە گانگى دەرياسىغىچە بارىدۇ. تاغلىرىنىڭ ھەممىسى ئېگىز يوللىرىنىڭ قىيالىق تەڭرى بۈگرى كېلىدۇ. تاغلارنىڭ ئارىسى تۈزلەڭلىك ئۇنىڭ تېرىرى تورىيىسى ئىچىدە ئۇيغۇرداس ۋە باۋتىس دەرياسىدىن ئىبارەت ئىككى دەريا ئاقىدۇ. سىرىسلار ئىچىدە ياشايدۇ. ھەربىي قورال ياراق تۇتمايدۇ. زادى ئۇرۇش قىلمايدۇ. مۇلاھىم ياۋاش قوشنا دۆلەتلەرنى پاراكەندە قىلمايدۇ. ئىقلىمى مۆتىدىل ھاۋاسى ساپ پاكىز ئاسماندا بۇلۇت كۆپ بولمايدۇ. قاتتىق بوران چىقمايدۇ. ئورمانلىق ئىنتايىن كۆپ. ئورمانلىقتا ماڭسا ئاسماننى كۆرگىلى بولمايدۇ. مارىسىللىنوس يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ. سىرىسلىقلار ئاددىي ساددا ياشاشقا ئادەتلەنگەن. ئۇلار خالىي جايدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. كىشىلەر بىلەن بېرىش كېلىش قىلىشنى ئانچە ياقتۇرمايدۇ. چەت ئەللىكلەر چېگرادىكى دەريادىن ئۆتۈپ ئۆيەرگە يېپەك ياكى باشقا مال ئالغىلى بارسا كۆزلىرى بىلەن بىر بىرىگە بېقىشىلا باھاسىنى توختىتىدۇ. گەپلەشمەيدۇ. ئۇلارنىڭ يەر بايلىقى مول باشقىلارغا ئېھتىياجى چۈشمەيدۇ. يۇقىرىدا يۈنان ۋە رىم ئالىملىرىنىڭ خاتىرىلىرىدىن كەلتۈرگەن پاكىتلاردىن

تۈۋەندىكى خۇلاسىنى چىقىرىش مۇمكىن ۋە

مىلادىدىن ۋە ۋىل بۇرۇنقى ۋاقتىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلار ۋە ۋە رىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئېلىنى بىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلى دەپ تونىغان ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىنىڭ تەبىئى شائىتى ۋە رىم ئورمانلىرى چۆللىرى ئېقىلىمى ئۇنىڭغا چېگرالىنىدىغان دۆلەتلەر ھەققىدە ئاساسەن توغرا مەلۇمات بەرگەن ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى ئەڭ قەدىمكى چاغلىرىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلارنىڭ تارىم ئورمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بىپەك ماللىرىنى ئىستىمال قىلغانلىقىنى كۈچلۈك پاكىتلار تارقىلىق ئېيتىق ۋە تەپسىلىي چۈشەندۈرگەن ۋە

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىدا ياشىغان خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئۇلارنى ئۆز نامى بىلەن ئۇيغۇرداس ئاتىغاندىن تاشقىرى ئۇلارنىڭ ئىرقى ھەجەتتىن قايسى ئىرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرگەن ۋە

ئەگەر سىرىس ئېلى دەپ ئاتالغان تارىم ئورمانلىقىدا بىپەكچىلىك سانائىتى ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ مىلادىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇن تەرەققى قىلىمىغان بولسا ۋە جاھاننىڭ مەر مەر شەھرى دەپ ئاتالغان رىمدىكى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ يۇقىرى سۈپەتلىك بىپەك ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قامدىيالىمىغان بولاتتى ۋە

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا بىپەك توقۇمىچىلىقىدا يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار بىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقىنى تارتۇقچىلىقىدىن ئۆگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ ۋە يېقىنقى يىللاردا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ۋە ئەسەردە ئىچكى ئۆلكىلەردە توقۇلغان بىپەك توقۇلمىلار قېزىۋېلىندى ۋە بۇنداق بىپەك توقۇلمىلاردىكى ئىسبەت كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانكى شۇ چاغلاردا ئۆز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر يۇڭ توقۇمىچىلىق ھۈنەرىدە قوللانغان ۋە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى بىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئا شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك ۋە مانا شۇ پاكىت قەدىمكى چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ بىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى يۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ ۋە

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىنىڭ ۋە ۋىل بىللىرى شەرق مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا بىپەك يوق ئىدى ۋە دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار ۋە يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخىئولوگىك قېزىشلەر ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىلىدا پىلە قۇرۇتىنى ۋە ئۆزىمە دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى ۋە يادىكارلىق ۋە بەت مانا بۇ پاكىت بىپەك مەلىكىسى ۋە شەرق مەلىكىسى ۋە مىلادىنىڭ ۋە ۋىل بىللىرى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ ۋە قەدىمكى چاغدا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىمۇ بىپەكچىلىك تەرەققىي قىلغانىدى ۋە

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئاتالمىش ۋە بىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىنىڭ ۋە ۋىل جۇڭگودىن خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان

مەلىكىنىڭ بىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىشى خالاس

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىغا ئۇيسۇن خانلىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگو تارىخى يىلنامىلىرىغا يېزىلغان ئەپسۇسكى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە بىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن يالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماستىنلا ھېچقانداق بانا سەۋەب يوق ھونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان شۇنىڭ ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا نىسبەتەن گاھ تاقىلىپ گاھ ئېچىلىپ تۇراتتى

مىلادىنىڭ بىلى ۋە مىلادىنىڭ بىلى مىلادىنىڭ بىلى ئىران ئەلچىلىرى جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىنىڭ بىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىڭ بۇنى بەنچاۋ ئەۋەتكەن ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا مىلادىنىڭ بىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن ھىندىچىنىڭ كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن مىلادىنىڭ بىلى رومانا ئېمپىراتورى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان دېڭىز يولى ئارقىلىق جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن رومانا ئەلچىسى دېڭىزدىن ھىندىچىنىڭ چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ئەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن خۇئاندى مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىدىن بىلىغىچە پادىشاھ بولغان غاپىل چىشى كەركە مۇڭگوزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن يۇقىرىدىكى تارىخىي پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىپەك ئېلى دەپ ئاتىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتى بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىدىن بىل بۇرۇن باشلانغاندىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىدىن بىل بۇرۇن كېيىن باشلانغان رومانلىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ئەگەر شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىنىڭ بىلىدىن باشلانغان بولسا رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن بىل كېيىن باشلانغان

بىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى تەھرىر

قەدىمكى رىم ئېمپىرىيىسى دەۋرىدە مىلادىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن بىپەكتىن توقۇلغان كىمخاپ شايبى ئاۋار دۇردۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا ئاساسەن رومانغا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىنىڭ يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتتۈم تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدىغان ئىدى مىلادىنىڭ بىلى ئۇرپان خانلىقى مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىدىن بىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەننىڭ خانى كوي ۋىنتاي غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن يايغۇ خاقاننىڭ رۇقسىتىنى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىدىن بىلىغىچە پادىشاھ بولغان گە ئەۋەتكەن سوۋغا سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي روماندىن كەلتۈرۈلگەن كۇچۇكلار قارا تۈلكە موپىتىسى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى

شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا رومانىڭ نەسىللىك ئىتلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگەن. تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەختلەر دورا دەرمەكلەر زىيۇ زىننەت بۇيۇملىرى تېردىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالماقنى ئىككىلەيتتى.

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەنت خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە بولغان ۱۱۱۱ يىل ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن. تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار بېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانلىقىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇشتىڭ يۈز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تالىشىش ۋە خەلقئارا يىپەك سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۆرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان.

ھەر يىلى دېگۈدەك نەچچە تۈن مىليونلىغان رىم ئىمپېراتورىسىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىقىدىغان رىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپېراتورلىرى بىلەن يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار دورۇن قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى.

ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇ ئۈمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى. بۇ توغرىدا يۇنان ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ: ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى زوناراس ۱۱۱۱ تارىخنامە ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى: بۇرۇن رومانلىقلار يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى. يىپەكنى بىلە قۇرۇتتىڭ قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى.

ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى تىئوخانۇس ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ بىلە قۇرۇتۇش ئۇرۇقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە شەرقىي روما ئېمپېرىيىسىنىڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپېراتورى ئۇلۇغ پوستىئانىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ئېمپېراتور بولغان شەرقىي روماغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي رومانلىقلار بىلە قۇرۇتۇش بېقىپ يىپەك ماللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ. تىئوفانىس مۇنداق دەپ يازىدۇ: ئېمپېراتور پوستىئانىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي روماغا بىلە بېقىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن. ئۇنىڭدىن بۇرۇن شەرقىي رومانلىقلار بىلە بېقىشنى بىلمەيتتى. ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم ئىرانلىق سىرىسلەر ئېلىدە يىپەك ئېلىدە ئۇزۇن تۇرغان. ئۇ سىرىسلەر ئېلىدىن قايتىپ كېتىدىغان چاغدا بىلە قۇرۇتۇشنىڭ ئۇرۇقىنى يول ماڭغاندا ئىچى كاۋاك ھاسىسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن جايلاشتۇرغان. ئاندىن كېيىن بىلە قۇرۇتۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئاشۇنداق ئۇستىلىق بىلەن شەرقىي روماغا ئېلىپ كەلگەن. بۇ ئىرانلىق باھار كېلىش بىلەنلا بىلە قۇرۇتۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئۆزۈمە يوپۇرمىغىنىڭ ئۈستىگە قويغان. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بىلە قۇرۇتۇش يوپۇرماقنى يەپ چوڭ بولۇپ بىر جۈپ قانات چىقارغان. ئۇچىدىغان بولغان رومانلىقلار بىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن پوستىئان تۈركلەرگە كۈنىستاننى بېيۇلغا ئىستانبۇلغا كەلگەن تۈرك ئەلچىلىرىگە ئاپتور رومانلىقلارنىڭ بىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىش ئۇسۇلىنى كۆرسەتكەندە تۈركلەر ھاڭ تاڭ قېلىپ چۇچۇپ كەتكەن.

تۈركلەر بىلەن شەرقىي روما ئارىسىدىن سودىدا تۈركلەر ئارقىلىق شەرقىي روماغا ئېلىپ بېرىلىدىغان ماللارنىڭ ئىچىدە ئاساسى سالماقنى يىپەك توقۇلمىلىرى ئىگەللەيدىغانلىقى

خوتەننى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر يىپەكچىلىكىنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارىپ دۇنياغا مەشھۇرلىقى بىلەن قۇرۇلۇش ئۇرۇقىنىڭ يىپەك مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت بويىچە مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى جۇڭگودىن خوتەنگە كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ يالغانلىقى بىلەن قۇرۇلۇش ئۇرۇقىنىڭ سىرىسلەر ئېلى ئاساسەن خوتەن دىن شەرقىي روماغا ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىق راھىپ تەرىپىدىن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئوغۇزلۇقچە ئېلىپ بېرىلغانلىقى توغرىسىدىكى پاكىتلارنى يۇقىرىدا بىر بىرلەپ سۆزلەپ ئۆتتۈم مېنىڭچە شۇ پاكىتلار يىتەرلىك بولسا كېرەك

ئاخىرقى سۆز قەدىمكى چاغدىكى ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى يالغۇزلا ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەر ئارىسىدا ئىقتىسادى جەھەتتە قىممەتلىك تاۋارلارنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش رولىنى ئويناپلا قالماستىن بەلكى مەدەنىيەت جەھەتتە ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەرنىڭ ئۆزئارا بىر بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىنىپ شائىلىق مەدەنىيەت يارىتىشىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك تۈرتكىلىك روللارنى ئوينىغان خەلقئارا سودا يولىدا سودا كارۋانلىرى ئەلچىلەر سەيياھلار غەربتىن شەرققە شەرقىدىن غەربكە موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇراتتى بەزىدە بولسا تاجاۋۇزچىلىق مەقسىتى بىلەن سەپەرۋەر قىلىنغان تۈمەنلىكەن قوشۇنلارمۇ سودا ئەلچىسى ياكى ئاددى سودىگەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان جاسۇسلارمۇ قاتناپ تۇراتتى غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرا ئاسىيا ئارقىلىق توۋار ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەندىن تاشقىرى مەخپىي ئاخبارات يىغىش ئىشلىرىنى قىلاتتى باشتا ئېيتىپ ئۆتكۈنىمىزدەك مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ مەخپىي ھالدا شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىشىدا ھۆكۈم سۈرگەن نەچچە مىڭ يىللىق سىرىنىڭ ئىشلىكىنى ئېچىپ تاشلىغان شۇ ئىرانلىق بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ ئۇرۇقىنى شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىشتىن بۇرۇن شەرقىي روما ئېمپىراتورى ئۇلۇغ پوستىئان مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلغىچە ئېمپىراتور بولغان بىلەن شۇ مەسىلە توغرىسىدا سۆزلەشكەن پوستىئان ئەگەر ئىرانلىق راھىپ بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ ئۇرۇقىنى سىرىسلەر ئېلىدىن ئوغرىلاپ ئېلىپ كېلىدىغان بولسا ئۇنىڭغا ناھايىتى قىممەت باھالىق ئىنتام مۇكاپات بېرىدىغان بولغان

ئېھتىمال ئىرانلىق راھىپ خىرىستىئان مۇرىدى بولغانلىقى پوسىتئاندىن ئالىدىغان قىممەت باھالىق ئىنتامغا قىزىققانلىقى ئۈچۈن سىرىسلەر ئېلىدىن بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بەرگەن مانا مۇشۇ ۋەقەدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى غەربنىڭ سۈزۈك رەڭلىك شىشە ياساشىكى مەخپىي سىرىنى ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلار جۇڭگوغا بىلدۈرۈپ قويغان ئۇنىڭدىن بۇرۇن خەنزۇلار رەڭلىك شىشە ياساشنى بىلمەيتتى ئۇلار رەڭلىك شىشەنى ناھايىتى يۇقىرى باھادا غەربتىن سۈرىيىدىن سېتىپ ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى شۇنىڭ ئۈچۈن خەنزۇلار ئۇزۇندىن بېرى رەڭلىك شىشە ياساشنىڭ سىرىنى غەربتىن بىلىپ ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى بۇنداق ئۇرۇش مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ياۋچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئەمەلگە ئاشتى

بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك تارىخى پاكىتلار مۇنداق شىمالى سۇلالىلەر تارىخىدىكى خاتىرىگە ئاساسلانغاندا شىمالى ۋېي خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەننىڭ خانى تۇباناۋىنىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلغىچە خان بولغان مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ئۇنىڭ پايتەختىگە كەلگەن ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلار ئاغدىن دورا ئېلىپ كېلىپ ئۇنى ئېرىتىپ رەڭلىك شىشە ياسىغان بۇ كىشىلەر غەربنىڭ رەڭلىك شىشەلىرىدىنمۇ پاقىراق چىرايلىق چىققان بۇنداق رەڭلىك شىشەنى كۆرگەنلەر ھەيران قېلىشىپ ئىلاھى شىشەلەر دىيىشكەن ئاق ھون سودىگەرلىرى رەڭلىك شىشە ياساشنى خەنزۇلارغا ئۆگەتكەن شۇنىڭدىن باشلاپ سۈرىيە يۇنانلىقلارنىڭ رەڭلىك شىشەنى مونوپولىيە قىلىۋېلىش ھوقۇقى پاچاقلىنىپ كەتكەن قەدىمكى تارىخىي پاكىتلار بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا بىرەر مىللەت ياكى خەلقنىڭ ئىجاد قىلغان بىر خىل تېخنىكىسى غەرب ئەللىرىدە پۈتۈنلەي قەتئىي مەخپىي ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۇباناۋى شىمالى ۋېي خانىدانلىقىنىڭ پايتەختى داتۇڭغا كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى بىلىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك ئەگەر ئەھۋال

بىزنىڭ قىياسىمىزدىكىدەك بولىدىغان بولسا ئۇ چاغدا تۇپاتاۋ ئاق ھون سودىگەرلىرىگە نىسبەتەن بېسىم كۈچ ئىشلىتىپ ئۇلارنى رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىشكە مەجبۇرلىغان ياكى ناھايىتى يۇقىرى باھالىق بەدەل بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ئالىدىغان بولۇشى مۇمكىن. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىرانلىق راھىپ بىلەن ئاق ھون مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۳-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن سودىگەرلىرى ماددى مەدەنىيەت ئىچىدە ناھايىتى ئېسىل قىممەتلىك بولغان يىپەك بىلەن رەڭلىك شىشىنى ئىشلەپچىقىرىشتىڭ سىرلىرىنى بىلمەيدىغانلارغا مەلۇم قىلىپ قويغان مەدەنىيەت ئوغرىلىرى جاسۇسلىرى بولسىمۇ مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا ئۇلار شەرقىي روما بىلەن جۇڭگونىڭ ماددى مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان.

خەنزۇلار ئۇيغۇرلاردىن ۋە ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتكە دائىر نۇرغۇن ئېسىل قىممەتلىك بايلىقلارغا ئىگە بولغان. جاڭ چيەن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئۆزۈم ۋە بىدە ئېلىپ كەتكەن ئۆزۈم بىلەن بىدە پادىشاھ خەنزۇدىنىڭ ناھايىتى قەدىرلەپ ئېتىبار بېرىشكە ئېرىشكەن. پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئەتراپىدا ئۈزۈملۈك باغلار بىدىلىكلەر پەيدا بولغان بولۇپمۇ بىدە ئاتىنىڭ ئاساسلىق يەم خەشەكلىرىدىن بىرى بولۇپ ئات بېقىشقا ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى. شۇ چاغلاردا خەنزۇدى ھونلار بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشلاردا ئاتلىق قوشۇننىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان. ئۇ جەڭ ئاتلىرىنى كۆپلەپ ئۆستۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ئىدى. جاڭ چيەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن قايتىشىدا ئۆزۈم بىلەن بىدىدىن باشقا يەنە زىغىر قارامۇچ پىياز تۇرۇپ قوغۇن تاۋۇز كاۋا قاتارلىقلارنىڭ ئۇرۇقىنىمۇ ئېلىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ نەرسىلەر جۇڭگودا تېرىلىشقا باشلىغان. دەل شۇ چاغدا ياڭاق بىلەن ئانار كۆچىتىمۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەن. خەنزۇلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-ئەسىرىگىچە پاختىدىن رەخ ئىشلەپچىقىرىشنى بىلمەيتتى. پەقەت ۱۱۱۱-ئەسىردىلا كېۋەز ئۇرۇقى چىكىت. تۇرپاندىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنلا پاختا رەخت ئىشلەپچىقىرىش باشلانغان. ئۇنىڭغىچە خەنزۇلار پاختا رەختلەرنى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلەتتى. قەدىمكى چاغلاردا قۇنقاۋ پىيا بالابار قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئىراندىن جۇڭگوغا كىرگەن بولسا داپ نەي سۇناي قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ئۇيغۇرلاردىن كىرگەن. بولۇپمۇ سۈي سۇلالىسى ۱۱۱۱-۱۱۱۱-تاك سۇلالىسى ۱۱۱۱-دەۋرىدە ئۇيغۇرلار جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى كۆك تۈرك خانلىقىنىڭ بىكە مەلىكەلىرىدىن ئاسىنا بىكە شىمالى جۇ سۇلالىسى ۱۱۱۱-نىڭ خانى جۇشۇەندىغا ياتلىق قىلىنغاندا تۈرك خاقانلىقىنىڭ پايتەختى ئۇتۇ كۈندىن چاڭئەنگە شىتەنگە. ئاسىنا بىكە بىلەن بىللە سۇجاۋا ئاتلىق مەشھۇر مۇزىكا ئۇستازىمۇ كەلگەن. ئۇ كۇچارلىق بولۇپ سۈي سۇلالىسى ۱۱۱۱-۱۱۱۱-چاڭئەندە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان. سۇجاۋا شۇ مەزگىلدە جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بەكمۇ تۆۋەن نامراتلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جۇڭگو مۇزىكىچىلىقىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئۇنىڭ سەنئىتىنى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل بولغان توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلغان. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

كۇچار مۇزىكىسى

قەشقەر مۇزىكىسى

بۇخارا مۇزىكىسى

سەمەرقەنت مۇزىكىسى

غەربىي لياۋ مۇزىكىسى

ھىندى مۇزىكىسى

ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان ئىدى ۱۱